

NACRT



Crna Gora

Ministarstvo zdravlja

**STRATEGIJA CRNE GORE ZA SPREČAVANJE
ZLOUPOTREBE DROGA**

2013-2020

i Akcioni plan 2013-2016

Podgorica, februar 2013.

Sadržaj

UVOD.....	4
Principi	9
Ciljevi	11
STRATEGIJA CRNE GORE ZA SPREČAVANJE ZLOUPOTREBE DROGA 2013-2020	14
1 SMANJENJE POTRAŽNJE ZA DROGAMA	15
1.1 Prevenција upotreba droga	15
1.2 Prevenција u obrazovnom sistemu	16
1.3 Prevenција u lokalnoj zajednici	17
1.4 Prevenција na radnom mjestu.....	17
1.5 Prevenција - uloga medija	18
1.6 Liječenje i rehabilitacija korisnika droga	18
1.7 Rehabilitacija i reintegracija zavisnika u društvo	21
1.8 Civilno društvo.....	22
1.9 Smanjenje štete u vezi sa upotrebom droge	22
2 SMANJENJE PONUDE DROGA.....	23
2.1 Policijske intervencije	24
2.2 Kontrola prekursora.....	25
2.3 Carinske intervencije	25
2.4 Zloupotreba droga kao predmet krivično-pravnog akta	26
3 SISTEM INFORMACIJA I PODATAKA.....	27
4 ISTRAŽIVANJE	28
5 MEĐUNARODNA SARADNJA	28
6 FINANSIJSKA SREDSTVA	29
7 EVALUACIJA.....	29
PRILOG: Akcioni plan 2013-2016	



**Co-operation Group to Combat Drug Abuse
and Illicit trafficking in Drugs**

Please quote: RPG 25012013/PP

Strasbourg, 25 January 2013

Re: Pompidou Group introduction to Montenegro Drug Strategy

The Pompidou Group of the Council of Europe welcomes Montenegro's Drug Strategy for 2013-2020 together with the Action Plan for 2013-2016. These excellent documents represent a big step forward for Montenegro's drug policy; taking it further towards a rights-based and balanced approach to drugs issues. The documents draw on the Policy Guidelines for coherent policies for licit and illicit drugs of the Pompidou Group and the EU Drug Strategy; they draw on international evidence and expert opinion and the papers will assist Montenegro to tackle a wide range of drugs issues and work towards improving the health and lives of its citizens.

The Pompidou Group particularly welcomes the inclusion of alcohol and other legal drugs in the Strategy – it is important that all drugs, not just the illegal ones, are addressed. We also commend the emphasis on the requirement of the whole of Montenegrin society to work to address drugs issues, and the involvement of a wide range of government departments and agencies – as well as civil society – in addressing this multi-dimensional phenomenon.

The Strategy is compassionate, recognising the compulsion of addictions, and treating drug users as human beings with rights and responsibilities. It builds on the work of others, including the Pompidou Group. It takes seriously the evidence base regarding the effectiveness of actions, and identifies data collection, monitoring, evaluation and research as key components.

Although working within limited resources and with much capacity-building to undertake, the Action Plan is ambitious and aims to produce significant results by 2016 – we look forward to seeing the results.

We congratulate Montenegro in putting together these documents and we stand ready to co-operate further with you in tackling this difficult and complex issue.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Patrick Penninckx'.

Patrick Penninckx

Executive Secretary of the Pompidou Group

UVOD

U Crnoj Gori, Evropskoj Uniji i globalno upotreba droga i nelegalna trgovina drogom se doživljavaju kao ozbiljan problem koji predstavlja prijetnju po zdravlje, sigurnost, socijalnu dobrobit i prosperitet opšte populacije, posebno mladih ljudi. Narkomanija je prepoznata kao važan socijalno-zdravstveni problem koji predstavlja rizik po javno zdravlje, posebno u odnosu na zarazne bolesti (HIV, hepatitis C, hepatitis B, tuberkuloza i polno prenosive bolesti). Zloupotreba droga i psihoaktivnih supstanci može ugroziti bezbjednost svih društava i vladavinu prava, nanijeti patnju kako pojedincima tako i porodicama, i može dovesti do gubitaka života.

U Crnoj Gori smo svjesni tih opasnosti i odgovornosti Vlade da aktivno obavlja i podržava usklađenu politiku borbe protiv zloupotrebe droga u cilju da se obezbijedi zdravlje, dostojanstvo i sigurnost društva na nacionalnoj teritoriji, u regionu i u međunarodnoj zajednici.

Ova strategija za droge definisana je kao dugoročni strateški dokument koji obuhvata period od sedam godina. Njen okvir i širokoopsežna strateška priroda najizraženije su karakteristike po kojima se ovaj dokument razlikuje od prethodne Nacionalne strategije za droge. Takođe, ovaj novi strateški dokument koncipiran je kao praktičan i savremen vodič u potpunosti usklađen sa trendovima i politikama Evropske unije, koje se žele primijeniti na nacionalnom nivou. Uzimajući u obzir specifičnosti i potrebe Crne Gore, vizija je bila da se dobije jasan, primjenjiv i koncizan dokument koji će biti koristan i za stručnu i za opštu javnost. S toga Strategija sadrži smjernice za što efikasniji odgovor društva na trendove i modalitete upotrebe droga. Strategija Crne Gore za sprečavanje zloupotrebe droga 2013-20120, njeni ciljevi i zadaci će poslužiti kao osnova za jedan trogodišnji i dva uzastopna dvogodišnja akciona plana za sprečavanje zloupotrebe droga.

Strategija Crne Gore za sprečavanje zloupotrebe droga 2013-2020, donosi se u periodu punih pretpristupnih aktivnosti i procesa integracije Crne Gore u Evropsku uniju. Od značaja je da se Strategija odnosi na oblast koja se razmatra u pregovaračkom poglavlju 24 – Pravda, sloboda i bezbjednost. Relevantna je činjenica da se novi strateški dokument za oblast droga donosi i u periodu aktivne participacije i pune prisutnosti Crne Gore u svim međunarodnim tijelima i programima iz oblasti sprečavanja zloupotrebe droga.

Ova strategija ima za cilj da služi svim relevantnim stranama u procesu formiranja politike za borbu protiv droga kao vodeći operativni okvir u narednih sedam godina. Dokument definiše principe i ciljeve koje će Vlada identifikovati kao odgovarajuće u cilju rješavanja problema upotrebe droga u našem društvu. Cilj Strategije je da štiti i unaprjeđuje dobrobit naše zajednice i pojedinca, štiti javno zdravlje, da ponudi visok nivo bezbjednosti za građane i da preduzme uravnotežen, integrisan i na dokazima zasnovan pristup problemu droga. Ekvivalentna primjena svih tradicionalnih kamena temeljaca politike vezane za droge, počevši od prevencije, liječenja, smanjenja štete, socijalne rehabilitacije i reintegracije do sprovođenja zakona, preduslov su za bilo koju uspješnu strategiju za suzbijanje zloupotrebe droga.

U posljednjih nekoliko godina u Crnoj Gori su usvojeni svi relevantni zakoni u skladu sa pravnom tekovinom Evropske unije iz oblasti droga. Ustav Crne Gore definiše osnovna prava protiv diskriminacije, pravno zastupanje neposredno nakon privođenja, pretpostavku nevinosti, i potrebu sudskog naloga radi zadržavanja u pritvoru. Krivična djela u vezi sa proizvodnjom i trgovinom narkoticima su definisana Krivičnim zakonikom Crne Gore, gdje postoje dva krivična djela vezana za zloupotrebu droga: neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga, kao i omogućavanje uživanja opojnih droga. Lična upotreba droga je regulisana Zakonom o sprečavanju zloupotrebe droga.

Zakonik o krivičnom postupku i Krivični zakonik predviđaju obavezno liječenje narkomana. Oni takođe dozvoljavaju privremeno i trajno oduzimanje imovine proistekle iz nezakonite trgovine drogom. Kazna za proizvodnju i prodaju droge kreće se od 2 do 15 godina zatvora. 2009. godine, Skupština Crne Gore je usvojila Zakon o kontroli proizvodnje i prometa supstanci koje se mogu upotrijebiti u proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci (Sl. list RCG br 83/09). Ovaj zakon uređuje praćenje i kontrolu proizvodnje i stavljanja u promet supstanci, (takozvanih prekursora za narkotike), koje mogu da se zloupotrijebe u proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci, radi sprečavanja njihove zloupotrebe ili korišćenja u nedozvoljene svrhe, kao i zaštitu života i zdravlja ljudi, i zaštite životne sredine od štetnog dejstva prekursora.

Nacionalni pravni okvir u skladu sa regulativom Evropske unije, u potpunosti je uspostavljen usvajanjem Zakona o sprečavanju zloupotrebe droga, koji propisuje mjere za sprečavanje upotrebe opojnih droga i za postupanje sa korisnicima opojnih droga. Ove mjere obuhvataju informativne, medicinske, obrazovne i savjetodavne aktivnosti, liječenje, mjere za rehabilitaciju, usluge socijalnih službi i programe za

rješavanje socijalnih problema vezanih za korišćenje nelegalnih droga i praćenja potrošnje opojnih droga. Crna Gora je svojim strateškim pristupom i pravnim okvirom u odnosu na oblast sprečavanja zloupotrebe droga, obezijedila uslove i ambijent u kojima nema mjesta stigmati i diskriminaciji. Polazeći od činjenice da su bolesti zavisnosti bolesti koje zahtijevaju i prevenciju i liječenje i pružanje potrebne njege i podrške, i ovaj strateški dokument sadrži u sebi takav pristup.

Strategija se takođe zasniva na međunarodnom pravu, na UN Jedinствenoj konvenciji o opojnim drogama iz 1961 sa Protokolom o izmjenama i dopunama iz 1972, Konvenciji o psihotropnim supstancama (1971) i Konvenciji protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci (1988). Konvencije Ujedinjenih Nacija pružaju međunarodni pravni okvir za rješavanje problema vezanih za nedozvoljene droge. Crnogorska Strategija za droge uzima u obzir i sve druge relevantne političke dokumente UN-a, uključujući Političku Deklaraciju Ujedinjenih nacija i Akcioni plan za međunarodnu saradnju ka integrisanoj i izbalansiranoj Strategiji borbe protiv problema droga u svijetu, usvojene 2009. godine, koja navodi da su smanjenje potražnje za drogama i smanjenje ponude droga snažni elementi politike borbe protiv droga. Uzima u obzir i sve relevantne Eu dokumente i preporuke kao i Deklaracije Pompidu grupe Savjeta Evrope.

Ova Strategija uzima u obzir dostignuća politike sadržane u Nacionalnoj strategiji za droge za period 2008-2012. Veliku novinu predstavlja činjenica da se ovaj strateški dokument izradio nakon sprovedene eksterne evaluacije i dobijenih rezultata implementacije prethodnog. Ona se takođe zasniva na rezultatima evaluacije njene implementacije i analize

situacije vezane za droge. Evaluacija pokazuje da su principi i većina ciljeva definisanih prethodnom strategijom implementirani. Prethodna Strategija za droge je generalno ocijenjena kao pozitivna. Ona se sagledava kao dobar, efikasan i sveobuhvatan strateški dokument. Pomogla je da se problem droge stavi na politički dnevni red, postavila je jasne ciljeve i pomogla da se razjasne odgovornosti učesnika u sprovođenju politike vezane za droge. Strategija za droge (i Akcioni plan), imali su ohrabrujući efekat na razvoj intervencija u cilju smanjenja potražnje za drogom i snabdijevanja drogom. Ona je donijela nove inicijative i nove projekte u svim oblastima. Takođe je imala pozitivan efekat na javnu svijest i opšte razumijevanje problema zloupotrebe droga.

Dugoročna orijentacija crnogorske politike vezane za suzbijanje zloupotrebe droga ne zahtijeva velike izmjene i u skladu je sa strateškim pravcima Evropske unije u ovoj oblasti.

Istraživanja o zloupotrebi droga u Crnoj Gori među opštom populacijom još uvijek nisu sprovedena. Ostala istraživanja od 1999. godine uglavnom su usmjerena ka djeci i mladima, otkrivajući kontinuirani porast upotrebe psihoaktivnih supstanci među mladima. Godine 2004, Institut za javno zdravlje sproveo je anketu na nacionalnom uzorku od 3,964 učenika od petog razreda osnovne škole do četvrtog razreda srednje škole (11-14 godina). Njom je potvrđeno povećanje upotrebe droge. Dva ESPAD istraživanja u Crnoj Gori otkrila su relativno skromne navike vezane za upotrebu supstanci, barem u poređenju sa ESPAD prosjekom. Najčešće korišćene ilegalne psihoaktivne supstance su kanabis i inhalanti, zatim sredstva za smirenje/sedativi. Samo oko trećine ispitanih crnogorskih učenika prijavilo je doživotnu upotrebu kanabisa. U poređenju sa većinom drugih zemalja ESPAD-a, Crna Gora se stoga može posmatrati kao zemlja sa niskom prevalencijom.

Istraživanje ciljnih grupa o HIV-u i rizičnom ponašanju među seksualnim radnicima iznad 18 godina starosti (Institut za javno zdravlje, 2008) otkriva da seksualni radnici u Crnoj Gori imaju slabo razumijevanje ozbiljnosti rizika kojima su izloženi kroz njihov posao. Značajan broj korisnika droge, posebno onih koji je ubrizgavaju, izgleda da počne da se bavi prostitucijom jer im je potreban novac za nabavku droge. Još jedan razlog za zabrinutost je da je skoro 15% ženskih i preko 60% muških ispitanika ubrizgavalo drogu, a skoro 18% ovih ženskih i 11% muških ispitanika je dijelilo opremu za ubrizgavanje droge (igle/špriceve) sa drugim IKD licem u poslednjih šest mjeseci prije sprovedenog istraživanja.

Najrasprostranjenija starost među IKD stanovništvom je od 26-30 godina. Više od 85% od sadašnjih odraslih IKD-a počeli su da ubrizgavaju drogu u svom odraslom dobu. Najveći broj IKD-a su ubrizgavali drogu do pet godina. Heroin je najčešća intravenski korišćena droga.

Laboratorijska ispitivanja otkrivaju da je trenutna prevalencija HIV-a među IKD stanovništvom veoma niska. Istraživanjem iz 2005/2006 među intravenskim korisnicima droge pokušao se procijeniti broj intravenskih korisnika droge u Podgorici. Prema validnim i prilagođenim procjenama, broj intravenskih korisnika droga je bio 660. Procenjeni broj IKD-a u Podgorici, vjerovatno sa širim okruženjem, za 2011 godinu iznosi 1.283.

Odlukom Vlade Crne Gore, Ministarstvo zdravlja je oformilo Odjeljenje za droge. Potrebno je održavati funkcionalnost i kontinuirano unapređivati saradnju u okviru nacionalne kontakt mreže koju čine sve institucije i ustanove na nacionalnom i na lokalnom nivou, kao i predstavnici civilnog sektora i svi subjekti koji realizuju aktivnosti na sprečavanju zloupotrebe droga na posredan ili neposredan način. Cilj je postići dobru horizontalnu i vertikalnu koordinaciju koja će biti u funkciji unapređenja stanja u ovoj oblasti .

U skladu sa afirmativnom pristupom u oblasti suzbijanja zloupotrebe droga, Vlada Crne Gore je 2010 godine, obrazovala Državni savjet za sprečavanje zloupotrebe droga, na čijem je čelu Predsjednik Crne Gore. Savjet prati i pruža podršku aktivnostima koje su usmjerene na suzbijanje zloupotrebe droga u svim segmentima ove kompleksne problematike. Takođe, prati međunarodnu saradnju u ovoj oblasti i razmatra zakonska rješenja i strateške dokumente. Članovi Savjeta su predstavnici nadležnih resora i ustanova. Savjet je uputio poziv svim nevladinim organizacijama koje djeluju u oblasti sprečavanja zloupotrebe droga da se uključe u rad Savjeta po principu samoizbora i regionalne rotacije i da između sebe naprave izbor predstavnika za centralnu regiju države koji će učestvovati u radu Savjeta u narednom šestomjesečnom mandatu. Cilj je da se pruži ravnopravna mogućnost svim nevladinim organizacijama da konstruktivno uz preuzimanje pune odgovornosti doprinesu naporima koje država ulaže u oblasti sprečavanja zloupotrebe droga i bolesti zavisnosti, tako što će sami birati svog predstavnika. Izabrani predstavnik će izvijestiti Savjet na prvoj narednoj sjednici o realizovanim aktivnostima od strane civilnog sektora u centralnoj regiji za koju je izabran. Isti princip će se primijentiti i za predstavnika sjeverne i južne regije, nakon isteka mandata predstavnika centralne regije i koji će na isti način učestvovati u radu Savjeta kroz šestomjesečni mandat i na narednim sjednicama izvještavati o aktivnostima koje se implementiraju od strane civilnog sektora u regiji koju predstavljaju.

U posljednjih nekoliko godina uspostavljena je mreža opštinskih kancelarija za prevenciju. Kancelarije su značajan instrument za sprovođenje preventivnih i edukativnih aktivnosti uz saradnju sa školama na teritoriji opštine. Nastavnici, ljekari iz domova zdravlja, zaposleni u policijskim ispostavama, i nevladine organizacije dopunjuju svojim aktivnostima djelovanje opštinskih kancelarija za prevenciju.

Geografski položaj čini Crnu Goru tranzitnom rutom za heroin, kanabis i kokain u zapadnu Evropu, a mali dio krijumčarenih narkotika ostaje u zemlji kako bi se prodavao na rastućem domaćem tržištu. Od 2010. godine trend je u smanjivanju krivičnih djela vezanih za droge.

U Izvještaju o napretku Crne Gore iz 2012. godine koji je izradila Evropska komisija, izviješćeno je "o napretku u saradnji u oblasti borbe protiv droge. Odsjek za borbu protiv droge u okviru Policijske Uprave je reorganizovan, a odgovornosti za procesuiranje krijumčarenja i trgovine drogama su centralizovane u okviru sektora kriminalističke policije, njeni kapaciteti su ojačani kroz specijalizovane obuke i nabavku opreme koja se koristi u operacijama borbe protiv droga. Crna Gora je uspješno sprovedla niz policijskih operacija u ovoj oblasti, u bliskoj saradnji sa Interpolom, Europolom, članicama policijskih snaga EU, američkom Agencijom za narkotike i susjednim zemaljama, što je rezultiralo hapšenjem i krivičnim gonjenjem izvjesnog broja pripadnika kriminalne organizacije.

Međutim, količina zaplijenjene droge i dalje je veoma niska, pa trgovina drogom ostaje glavna briga. Određena je kontakt tačka u okviru Ministarstva zdravlja zadužena za saradnju sa Evropskim centrom za kontrolu droga i zavisnosti od droga (EMCDDA). Zbog ograničenih finansijskih i ljudskih resursa još uvijek nije operativna. Potrebni su dalji naponi za prevenciju narkomanije i za liječenje i rehabilitaciju zavisnika. Pripreme u ovoj oblasti napreduju."

Strategija Crne Gore za sprečavanje zloupotrebe droga 2013-2020 ne zanemaruje domen zakonitih droga i bavi se pitanjem i drugih nehemijskih zavisnosti, stavljajući poseban naglasak na uvođenje ovog pitanja u nacionalne politike vezane za droge u svim oblastima u kojima je to moguće i praktično.

Postojeći i dostupni podaci iz različitih zemalja EU ukazuju na vezu između upotrebe droga i kockanja. Pretjerano kockanje može donijeti ozbiljne zdravstvene, socijalne i ekonomske

probleme za pojedinca, porodicu i širu okolinu. Kako je navika kockanja relativno snažno prisutna u Crnoj Gori, bližu pažnju treba posvetiti ovoj problematici i razviti odgovarajuće mjere i aktivnosti u skladu sa tim. Većina adolescenata zna za štetne posljedice droge,alkohola,pušenja,a manji broj upoznat je da su i internet i kockanje podjednako težak porok. Opasnost nastaje kad nastaje njihova zloupotreba.

U ovom dokumentu želi se dati osvrt i otvoriti pitanje zloupotrebe doping sredstava. S obzirom na prisutnost problematike dopinga na globalnom nivou,potrebno je u narednom periodu razmotriti i naći adekvatan način za praćenje i stavljanje pod kontrolu ovih sredstava na nacionalnom nivou.

Pored nedozvoljene upotrebe anaboličkih steroida u sportu, kao oblika dopinga, prisutna je upotreba i promet tih sredstava i od strane rekreativaca i sportista amatera,posebno od strane mladih ljudi.

Sredstva različitog hemijskog sastava(dijetetski suplementi,steroidi i sl.) koja se koriste u svrhe dopinga ili za određeni uticaj koji se želi postići na mišićnoj strukturi tijela,često se nabavljaju preko osoba koje se nelegalno bave preprodajom ovakvih preparata, a u zadnje vrijeme je učestali način kupovanja i putem Interneta.

Način stavljanja sredstava dopinga pod nadzor može biti isti kao što se vrši kontrola prometa prekursora,droga i psihoaktivnih supstanci, uz višesektorski pristup.

Strategija Crne Gore za sprečavanje zloupotrebe droga 2013-2020 će se truditi da obezbijedi bliske veze između mjera usmjerenih ka zakonitim, nehemijskim i ilegalnim drogama na strateškom nivou u budućnosti.

U našim daljim koracima, kao zemlje u pregovaračkom procesu za članstvo u Evropskoj uniji, svi novi trendovi unutar EU u oblasti politike vezane za droge treba da se blagovremeno i adekvatno reflektuju i na Crnu Goru.

Implementacija nacionalne politike u ovoj oblasti zahtijeva kontinuirano uravnotežen, multidisciplinarni i integrisan pristup koji podrazumijeva koordinisano učešće svih subjekata uključenih u borbu protiv droga i njihovih posljedica.

U odnosu na transponovanje pravne tekovine u nacionalni sistem iz oblasti suzbijanja zloupotrebe droga i u odnosu na učešće u radu međunarodnih tijela iz ove oblasti prepoznato je Odjeljenje za droge,kao nacionalno kontakt mjesto u okviru Ministarstva zdravlja.U narednom periodu potrebno je kontinuirano izgrađivati sistem prukupljanja standardizovanih podataka i informacija iz ove oblasti u cilju formiranja nacionalne baze podataka. U tom cilju potreban je odziv i puna uključenost u proces svih nosilaca aktivnosti koji na posredan ili neposredan način učestvuju i prate sprečavanje zloupotrebe droga, a u skladu sa propisima koji uređuju ovu oblast.

Uspješna realizacija Strategije za sprečavanje zloupotrebe droga 2013-2020 i Akcionog plana 2013-2016 zahtijeva neophodnu političku i profesionalnu podršku svih relevantnih subjekata u Crnoj Gori.

Principi

U periodu 2013-2020 Strategija Crne Gore vezana za droge i njen prvi Akcioni plan za period 2013-2016 zasnivaće se na sljedećim principima:

• Princip ustavnosti i zakonitosti

U skladu sa Ustavom Crne Gore i važećim propisima Strategija Crne Gore za sprečavanje zloupotrebe droga 2013-2020 treba da poštuje važeći crnogorski pravni okvir i ratifikovane međunarodne konvencije i sporazume koje je Crna Gora integrisala u svoj pravni sistem i one koje će integrisati u budućnosti.

• Princip zaštite ljudskih prava

Jedno od fundamentalnih prava koje proističe iz međunarodnih konvencija je pravo pojedinca na zdrav život. To zahtijeva sveobuhvatno društveno angažovanje u aktivnostima usmjerenim ka zaštiti od onih okolnosti koje pogoduju zloupotrebi narkotika. Shodno tome, neophodno je razvijati i unapređivati programe za prevenciju bolesti zavisnosti, smanjenje dostupnosti droga na svim nivoima, od borbe protiv organizovanog kriminala do smanjenja ponude na ulicama, kao i borbu protiv svih oblika kriminala vezanih za narkotike. Ovaj princip nužno uključuje pravo svakog pojedinca na dostojanstven i profesionalan tretman i pomoć u slučaju bolesti ili drugih prijetećih društvenih situacija.

Dakle, država mora obezbijediti ustavom zagarantovana prava na očuvanje zdravlja i socijalnu sigurnost njenih građana, a istovremeno spriječiti društvenu isključenost pojedinaca ili grupa. U skladu sa ovim principom, kazneni sistem i pravna zaštita osuđenika zavisnika od droge, koji čak i u zatvoru imaju pravo na adekvatno liječenje i pomoć, treba da promovišu ideju da bi takav tretman u zatvorskom sistemu morao biti ekvivalentan dostupnim načinima liječenja u okviru javnog zdravstvenog sistema u zemlji. Ovakvim pristupom država želi onemogućiti pojavu stigme i diskriminacije u odnosu na osobe u problemu zavisnosti, a imajući u vidu činjenicu da su ove pojave univerzalne i da se događaju u svim zemljama u svijetu u većoj ili manjoj mjeri. Stigma i diskriminacija su najveće prepreke prevenciji i obezbjeđivanju potrebnih mjera za rehabilitaciju oboljelih lica.

Sve odgovorne strane za sprovođenje različitih programa dužne su da štite tajnost ličnih podataka u skladu sa profesionalnim etičkim kodeskom, Ustavom i važećim propisima Crne Gore.

• Princip sveobuhvatne i kontinuirane odlučnosti u vezi sa problemima vezanim za droge

Kontrola problema vezanih za droge zahtijeva sveobuhvatan pristup, koji prepoznaje problem kao posledicu istovremenih aktivnosti na više nivoa, kako na individualnom tako i na širem društvenom nivou. Ovdje bi takođe trebalo uključiti različite aktivne učesnike.

Rješavanje problema i posljedica zloupotrebe droga i psihoaktivnih supstanci je zadatak za različite sektore u oblasti socijalne i zdravstvene zaštite, obrazovanja, pravosudnog sistema, unutrašnjih poslova, finansija, ekonomije, kao i različitih djelova civilnog društva i javnosti u cjelini.

- **Princip globalnih aspekata upotrebe droga i globalne saradnje**

Pojava upotrebe droga i narkomanije u savremenom društvu ima globalni karakter, a skoro svaka zemlja na svijetu suočava se sa ovim problemom. Istovremeno, problematika dotiče i lokalnu zajednicu, odnosno porodice i svakodnevni život svakog čovjeka.

Traženje rješenja za problem droge i značajno prisustvo droga na globalnom ilegalnom tržištu je takođe pitanje na međunarodnom nivou. Uključivanje Crne Gore u regionalni, evropski i svjetski kontekst treba da se odnosi na sve nivoe, od nacionalnog do lokalnog nivoa zajednice. Neophodno je da se održavaju sve vrste međunarodne saradnje na multilateralnom i bilateralnom nivou, a takođe je neophodno da se obezbijedi sprovođenje i usklađivanje različitih konvencija, deklaracija, rezolucija, preporuka, smjernica i strategija međunarodnih organizacija. (Ujedinjene Nacije, Savjet Evrope, Svjetska zdravstvena organizacija)

- **Princip decentralizacije**

Ovaj princip obezbjeđuje ravnomjernu distribuciju različitih programa i sadržaja u cijeloj zemlji, u skladu sa potrebama lokalnih zajednica i u skladu sa raspoloživim kapacitetima.

- **Princip kojim se garantuje bezbjednost građana Crne Gore**

Ovaj princip proizilazi iz ustavnog prava pojedinca i zajednice na ličnu sigurnost i zaštitu privatne imovine crnogorskih građana. Prethodno pomenuti princip bi trebalo da dovede do smanjenja u svim vrstama kriminala povezanog sa zloupotrebom droga, uključujući hemikalije/prekursore.

- **Princip prilagođavanja različitim grupama stanovništva**

Sadržaj dokumenata treba da bude prilagođen različitim ciljnim grupama stanovništva i njihovim potrebama, od preventivnih programa, programa smanjenja štete, do odgovarajućih modela liječenja bolesti zavisnosti, socijalne brige i rehabilitacije.

- **Princip usvajanja zdravih životnih navika**

Programi preventivne i zdravstvene edukacije treba da motivišu djecu i mlade ljude da usvoje zdrave navike. (na primjer u školi, u porodici, u širem okruženju). Ovo se postiže obezbjeđivanjem objektivne, generacijski prilagođene informacije o supstancama koje stvaraju zavisnost i pružanjem podrške djeci i mladima da steknu socijalne vještine neophodne za donošenje odgovornih životnih odluka.

Djeca i mladi ljudi treba da budu informisani o negativnim efektima upotrebe droga, na individualnom i društvenom nivou, i treba da imaju pristup informacijama i odgovarajuće uslove za razvoj vještina koje će im pomoći da donose odgovorne odluke (npr. da ne koriste droge, ili ako ih koristite da znaju kako da izbjegnu nove, dodatne rizike po zdravlje).

- **Princip partnerstva - uravnotežen i multidisciplinarni pristup, konzistentnost i komplementarnost**

Politika suzbijanja zloupotrebe droga u Crnoj Gori treba da integriše različite pristupe u oblasti prevencije upotrebe droga i smanjenja šteta u vezi sa upotrebom droga, da bi se stvorio jedinstven nacionalni sistem za borbu protiv zloupotrebe droga. Ovaj princip obuhvata mjere prevencije, smanjenje štetnih posljedica po zdravlje i društvo u cijelini u vezi

sa zloupotrebom droga, psiho-socijalno liječenje i izliječenje, rehabilitaciju i resocijalizaciju zavisnika, kao i unapređenje kontrole snabdijevanja narkoticima sa ciljem smanjenja dostupnosti droge.

Da bi se postigao ovaj princip država mora da podrži ravnomjerni razvoj svih profesionalno i naučno zasnovanih pristupa i programa, kao i da traga za novim rješenjima i modelima kojima se može kontrolisati zloupotreba droga.

Generalno, ne treba davati prioritet nijednom od pristupa prevenciji zloupotrebe droga u odnosu na ostale, oni treba da budu povezani i integrisani kroz uravnotežene aktivnosti na različitim nivoima.

• Princip centralizovane koordinacije, finansiranja, monitoringa i evaluacije

Implementacija aktivnosti iz ove Strategije zahtijeva, pored koordinacije i transparentnosti, uravnoteženo korišćenje budžetskih sredstava za rješavanje ovih problema, u skladu sa svim stubovima na kojima se zasniva strateški pristup, kao i održivo praćenje i evaluaciju sprovedenih aktivnosti.

Ciljevi

Strategija Crne Gore za sprečavanje zloupotrebe droga 2013-2020 je ključni strateški dokument države u rješavanju problema zloupotrebe droga. Ona je u skladu sa trenutnom nacionalnom situacijom vezanom za droge, i u skladu sa naučnim saznanjima o problematici droga kao i skladu sa aktuelnim politikama koje Evropska unija vodi na ovom planu. Ova strategija definiše spisak ciljeva koje pokušava da postigne u sprovođenju mjera koje treba preduzeti u narednom periodu.

Opšti ciljevi

U pogledu ciljeva svake politike borbe protiv droga - da obezbijedi zaštitu pojedinca i društva od zdravstvenog, socijalnog i ekonomskog rizika od štete koju upotreba droga može da izazove, kao i da štiti pojedince, društvo, i imovinu od posljedica kriminala u vezi sa drogom i upotrebom droga – i u smislu uravnoteženog pristupa problemu, opšti ciljevi nove strategije za droge su strukturirani u okviru dva glavna stuba - smanjenje potražnje za drogama i smanjenje ponude droga.

Intervencije u oblasti smanjenja potražnje za drogama su orijentisane ka sljedećim ciljevima:

- Osigurati da se pitanjem droga država bavi i na lokalnom i na nacionalnom nivou ravnopravno sa drugim socijalnim, zdravstvenim i ekonomskim pitanjima u zemlji i, na toj osnovi, da se usvoje neophodne sistemske mjere;
- Podizanje svijesti zajednice o problemu zloupotrebe droga i o potrebi za njenim sprečavanjem, kao i o potrebi afirmacije zdravih navika življenja;
- Obezbijediti koordinaciju različitih aktivnosti na lokalnom nivou i uskladiti koordinaciju aktivnosti na lokalnom nivou sa onima na nacionalnom nivou;
- Obezbijediti različite i visoko kvalitetne kapacitete i programe orijentisane ka liječenju narkomanije, uvođenjem različitih pristupa u liječenju bolesti zavisnosti, uključujući kontrolisano i nelegalno korišćenje različitih i miješanih psihoaktivnih supstanci i vrsta droga, zavisnost od alkohola i nehemijskih supstanci;

- Podsticati razvoj programa koji će doprinijeti održavanju ili smanjenju broja osoba zaraženih HIV-om, virusnim hepatitisom, polno prenosivim bolestima i tuberkulozom, fatalnih posljedica predoziranja drogom;
- Obezbijediti uslove koji omogućavaju produženje institucionalnih programa liječenja u korektivnim i kaznenim institucijama;
- Razvoj posebnih programa za žene;
- Podsticati razvoj programa socijalne zaštite za korisnike droga, terapijskih zajednica i komuna, uključujući i programe za smanjenje štete, što će spriječiti socijalnu isključenost zavisnika i diskriminaciju. Ovo se podjednako odnosi na programe i aktivnosti u okviru socijalnog staranja u zatvorima i korektivnim institucijama;
- Podizanje svijesti i unapređenje vještina svih uključenih subjekata koji se bave prevencijom zloupotrebe droga, liječenjem i rehabilitacijom korisnika droga, kao i mjerama i programima orijentisanim ka smanjenju štete;
- Podsticati razvoj i primjenu preventivnih aktivnosti u ovoj oblasti i različite programe orijentisane ka smanjenju potražnje za drogama, a posebno aktivnosti u pogledu nastanka i širenja novih psihoaktivnih supstanci.

Intervencije u oblasti smanjenja snabdijevanja narkoticima su orijentisane ka sljedećim ciljevima:

- Jačanje aktivnosti usmjerenih protiv organizovanog kriminala, nezakonite trgovine drogom, pranja novca i drugih oblika kriminala povezanog sa drogom;
- Poboljšanje saradnje između policije, carine i pravnog sistema unutar zemlje, u regionu, i međunarodne saradnje;
- Poboljšanje prikupljanja informacija i analitički rad u otkrivanju kriminala;
- Podizanje nivoa znanja među pravosudnim organima;
- Usvojiti sve raspoložive i kreirati nove mjere za otkrivanje protoka droge duž „balkanske rute“;
- Potpuno uspostavljanje sistema ranog prepoznavanja i sistema upozoravanja za nove sintetičke droge;
- Jačanje kontrole prekursora i saradnje u ovoj oblasti između carine, policije, proizvođača i distributera prekursora u cilju praćenja prekursora, njihove trgovine i transporta;
- Intenzivirati ili održavati saradnju sa drugim zemljama u regionu, u Evropi i na globalnom nivou, kao i saradnju sa međunarodnim organizacijama.

Specifični ciljevi

Pored dvije opšte grupe ciljeva navedenih gore, strategija je usmjerena ka ostvarivanju sljedećih specifičnih ciljeva:

- Obezbijediti uz ekspertsku podršku, postepenu funkcionalnost Nacionalne kontakt tačke, kao središnjeg dijela sistema za informacije za prikupljanje, objedinjavanje i izdavanje podataka i informacija u oblasti droga, kao i uspostavljanje veze sa EMCDDA;

- Obezbijediti političku i finansijsku podršku za realizaciju aktivnosti definisanih u Akcionom planu 2013-2016, kao i aktivnosti koje će biti definisane kao prioritetne u daljim akcionim planovima na lokalnom i nacionalnom nivou;
- Podsticati saradnju između različitih aktera, razvijati partnerske odnose sa civilnim društvom u svim sferama po pitanju droge, uključujući jačanje uloge nevladinih organizacija;
- Podsticanje obuke za sve profesionalce koji rade u ovoj oblasti i ohrabrivanje svih aktivnosti orijentisanih ka stvaranju uslova za razvoj programa obuke na nacionalnom nivou;
- Obezbijediti evaluaciju i stabilno finansiranje potvrđenih programa, uključujući srednjoročnu evaluaciju Strategije za droge.

NACRT

STRATEGIJA CRNE GORE ZA SPREČAVANJE ZLOUPOTREBE DROGA 2013-2020

Strategija Crne Gore za sprečavanje zloupotrebe droga 2013-2020 je uravnotežen, multidisciplinarni i sveobuhvatan strateški dokument sa sljedećim posebnim oblastima od interesa:

1. Smanjenje potražnje za drogama u oblastima
 - prevencije narkomanije,
 - liječenja, rehabilitacije i reintegracije korisnika droga u društvo,
 - smanjenja štete.
2. Smanjenje ponude droga kroz
 - intervencije i saradnju između policije, carine i pravosudnog sistema u oblasti narko-kriminala.
3. Monitoring i evaluacija
4. Uloga medija
5. Istraživanja u oblasti droga i upotrebe droga
6. Međunarodna saradnja
7. Sistem za informacije o drogama
8. Finansiranje aktivnosti
9. Akcioni plan za sprovođenje Strategije za 2013-2020.

1 SMANJENJE POTRAŽNJE ZA DROGAMA

Smanjenje potražnje za drogama sastoji od niza podjednako važnih i uzajamno jačajućih mjera, uključujući i prevenciju (ekološku, univerzalnu, selektivnu i indikovanu), rano otkrivanje i intervencije, smanjenje rizika i štete, liječenje, rehabilitaciju i socijalnu reintegraciju, i oporavak. Posebno je važno obratiti pažnju na promociju i afirmaciju zdravih navika i brige za djecu i mlade, kao i prevenciju HIV infekcija i drugih zaraznih bolesti.

Narkomanija je izlječiva bolest i bolest koja se može spriječiti. Blagovremeno otkrivanje, rana detekcija, preventivne mjere, bolji tretman zavisnosti, integracija liječenja bolesti zavisnosti u programe javnog zdravlja i programe socijalnih usluga, mogu dovesti do poboljšanja situacije. To podrazumijeva liječenje problema na njegovom izvoru - na nivou korisnika droge. Liječenje bolrsti zavisnosti je ulaganje u zdravlje stanovništva. Kako narkomanija nije samo zdravstveni problem, samo sveobuhvatne, organizovane, planirane, integrisane i kontinuirane akcije mogu dati rezultate.

Programi smanjenja štete imaju za cilj da minimiziraju zdravstvene i socijalne rizike vezane za droge.

Pošto sprovođenje programa smanjenja potražnje za drogama mora da bude organizovano na lokalnom nivou, važno je uključiti lokalne vlasti i uspostaviti dobru komunikaciju i saradnju među stručnjacima za bolesti zavisnosti i političarima. Ovo će pomoći pružanju podrške i finansijskih sredstava za realizaciju programa širom zajednice.

1.1 Prevencija upotreba droga

Osnovni cilj preventivnih aktivnosti je stvaranje društvenih uslova koji omogućavaju pojedincu da razvije stil života koji će ga/nju spriječiti da koristi drogu. U cilju da se omogući sistematski rad na sprečavanju korišćenja droga, neophodno je da se obezbijedi projektovanje, implementacija i održivost preventivnih programa visokog kvaliteta, kao i programa za rano otkrivanje i intervencije. Konkretno, prevencija uključuje i sprovođenje specifičnih preventivnih aktivnosti (čija je efikasnost ustanovljena na bazi dokaza).

Preventivni programi treba da se sprovode na nekoliko nivoa koji utiču na ponašanje i sistem vrijednosti djece i mladih ljudi, a to su: porodica, zdravstveni sistem, obrazovni sistem, lokalna zajednica i mediji. Dalje, važno je da se razviju različiti modeli saradnje ovih subjekata u prevenciji.

U ovom kontekstu, razvijene su tri vrste preventivnih intervencija u najširem smislu:

- **Univerzalna prevencija** namijenjena grupi opšte populacije - bez obzira na one u posebnom riziku. Svi članovi zajednice imaju koristi od univerzalne prevencije, a ne samo određeni pojedinci ili grupe.
- **Selektivna prevencija** namijenjena onima sa rizikom i problemima višim od prosjeka. Ciljani pojedinci identifikovani su na osnovu prirode i broja rizičnih faktora. Cilj je da se spriječi razvoj ozbiljnih problema.
- **Indikovana prevencija** namijenjena onima koji već koriste drogu ili spadaju u kategoriju ljudi sa drugim visoko rizičnim ponašanjem da bi se spriječili teški problemi.

1.2 Prevencija u obrazovnom sistemu

Preventivne aktivnosti u obrazovnom sistemu podrazumijevaju široke oblasti programa prevencije upotrebe droga, koji podrazumijevaju i određene elemente smanjenja rizika za potencijalnu upotrebu droge. Pristup definisan na ovaj način uključuje preventivne aktivnosti orijentisane ka prevenciji protiv svih ilegalnih i legalnih droga, a takođe prema odlaganju prvog kontakta sa drogom kod djece i mladih. Ovaj pristup je takođe usmjeren ka mladim ljudima koji eksperimentišu sa drogama ili ih koriste povremeno.

Ciljevi prevencije i edukacije su međusobno komplementarni. Iz ovog razloga, škola je optimalno mjesto za prilagođavanje informacija i za razvijanje stavova i vještina. Na nivou obrazovnih ustanova, nastavnici imaju ključnu ulogu u sprovođenju različitih preventivnih aktivnosti, kao i pedagoško/psihološke službe u školama. Potrebno je sistematsko obrazovanje nastavnika kako bi se obezbijedila podrška za primjenu i sprovođenje programa za prevenciju bolesti zavisnosti.

Vaspitno obrazovne institucije na svim nivoima treba da obezbijede djeci i mladima pristup objektivnim informacijama, znanju o efektima droga na pojedince i društvo. Osim toga, škola treba da obezbijedi sigurne i bezbjedne uslove za sveobuhvatan i zdrav razvoj djece i mladih. Za uspješnu realizaciju ovih ciljeva školama je potrebna dodatna podrška roditelja i zajednice u kojoj se škola nalazi. Djeca i mladi ljudi treba da budu uključeni u proces planiranja i sprovođenja programa prevencije bolesti zavisnosti u školama. Ovo obezbjeđuje ne samo njihovo aktivno učešće, već i mogućnost primjene stečenih znanja i vještina u stvarnom životu. Vršnjačka edukacija je prepoznata kao efikasan model u preventivnim pristupima kod mladih i na tome treba istrajavati i u narednom periodu.

Mnogi oblici ponašanja koji započinju u adolescenciji ne bivaju rano detektovani kao rizični (eksperimentisanje sa drogom, alkoholom kockanje, rizično seksualno ponašanje i sl.) mogu da dovedu brzo do neželjenih posljedica (trudnoća, polno prenosive bolesti, bolesti zavisnosti, delikvencija, prostitucija i sl.) kao i da izmijene razvoj mlade osobe, fizički, emocionalno i karakterni.

Kontinuirana težnja za razvojem i unapređenjem obrazovnog sistema je neophodna da bi se iskoristili ogromni potencijali pozitivnih efekata na djecu i podrške djeci da bi se ojačalo njihovo samopoštovanje, samopouzdanje i da bi se zadovoljile njihove sve veće potrebe. Razvoj i sprovođenje preventivnih aktivnosti potrebni su kroz čitav obrazovni sistem, u skladu sa fazama sazrijevanja djece i mladih, a pažnju treba posvetiti pružanju informacija o drogama i kreiranju odgovarajućeg okruženja u školama za vođenje zdravog života. Takođe, obrazovni sistem je do sada preuzeo veliki dio odgovornosti za organizaciju i sprovođenje preventivnih programa i programa za promociju zdravih stilova života, orijentisan ka podizanju svijesti o štetnom dejstvu droga i smanjenju radoznalosti za eksperimentisanjem sa legalnim i ilegalnim drogama. Jedan od takvih napora je razvoj kurikuluma za izborni predmet "Zdravi stilovi života", namijenjen učenicima završnih razreda osnovnih škola, i obuka za nastavnike koji će sprovoditi ovaj program.

Pružanje informacija djeci i mladima je važno, ali samo po sebi ne predstavlja zaštitni faktor. Savremeni programi za prevenciju upotrebe droga su orijentisani ka poboljšanju kognitivnog, socijalnog i emocionalnog razvoja djece i mladih, kroz informacije prilagođene uzrastu, o vrstama i zdravstvenim efektima droga, kroz usvajanje konstruktivnih stavova o upotrebi droga i podršku razvoju vještina. Postoje dva preventivna programa koja se realizuju u Crnoj Gori za osnovne i srednje škole. Neophodno je da se održi podrška njihovom sprovođenju, kao i podrška realizaciji preventivnih programa koje osmišljavaju i realizuju djeca i mladi u saradnji sa nastavnicima, roditeljima i partnerima u lokalnoj zajednici.

Posebna pažnja treba da se posveti ranom otkrivanju rizičnih grupa djece i mladih, za koje treba razvijati specijalne preventivne programe, a dodatnu pažnju treba posvetiti unapređenju mjera za selektivnu prevenciju, odnosno rano otkrivanje korisnika droga, u cilju sprečavanja da eksperimentalna upotreba postane bolest zavisnosti.

U okviru obrazovnog sistema neophodno je pružiti podršku roditeljima, odnosno porodici, i uspostaviti saradnju sa drugim institucijama u lokalnoj zajednici, u cilju da se obezbijedi raspodjela odgovornosti za zaštitu djece i mladih. Posebna pažnja treba da bude posvećena unapređenju znanja i vještina roditelja da podstaknu djecu da usvoje zdrave stilove života (na primjer, obuka za roditelje o problemima zavisnosti i podizanje svijesti o štetama nastalim u vezi sa zloupotrebom supstanci koje izazivaju zavisnost, prepoznavanje ranih simptoma upotrebe droga i zavisnosti i sl.).

Preventivni programi su zasnovani na pravima mladih na informisanje, na dostupnost zdravstvenih, socijalnih i drugih službi, na privatnost, na povjerljivost, dostojanstveno ophođenje i uvažavanje ličnosti, pravo na tretman od strane edukovanih i stručnih lica, kao i na pravu na zdravu i bezbjednu životnu sredinu.

U budućem sedmogodišnjem periodu biće sprovedeno kontinuirano istraživanje bolesti zavisnosti kod učenika na osnovu planiranih konkretnih preventivnih mjera i intervencija, kako bi se obezbijedio objektivan uvid u situaciju u vezi upotrebe droga u Crnoj Gori.

Uključivanje Crne Gore u mrežu evropskih zemalja učesnica u istraživanju o korišćenju alkohola i droga među srednjoškolcima koji se sprovodi među djecom i mladima svake četvrte godine (ESPAD – Istraživanje Evropskih škola o upotrebi alkohola i drugih droga), je jedan od ciljeva u ovoj oblasti.

1.3 Prevencija u lokalnoj zajednici

Preventivni programi u lokalnoj zajednici treba da budu orijentisani ka opštoj populaciji i porodici, uključujući i poboljšanje aktivnosti za djecu i mlade ljude koji predstavljaju rizičnu kategoriju u odnosu na narkomaniju. Preventivni programi u zajednici treba da obuhvate različite sisteme kao što su obrazovni sistem, omladinski klubovi, zdravstvene i socijalne institucije u oblasti droga, nevladine organizacije i mediji. Neophodno je podsticati saradnju između različitih učesnika u prevenciji u okviru lokalne zajednice.

U lokalnim zajednicama treba stvarati životne uslove koji će biti ideja vodilja populaciji i omogućiti im da žive svoje živote bez droge, kao i uslove za one koji već koriste drogu da izaberu način korišćenja droge sa minimalnim rizikom po njih i njihovo okruženje. Lokalni političari, obrazovne institucije i druge relevantne institucije i nevladine organizacije treba da podrže preventivne programe u lokalnoj zajednici. Na nivou lokalne zajednice potrebno je u narednom sedmogodišnjem periodu ojačati postojeću mrežu institucija koje se bave prevencijom, odnosno opštinskih kancelarija za prevenciju zloupotrebe droga.

Preventivni programi za mlade trebaju biti usmjereni na informisanje, psihološku i socijalnu podršku, kao i na promotivne preventivne zdravstvene usluge sa ciljem da se ojačaju kapaciteti mladih za prepoznavanje i odupiranje riziku, i izgradi zdrava društveno odgovorna ličnost.

1.4 Prevencija na radnom mjestu

U Crnoj Gori treba sagledati potrebu za uvođenjem mjera i aktivnosti u oblasti prevencije bolesti zavisnosti na radnom mjestu u narednih sedam godina. Pažnja se mora posvetiti razvoju preventivnih programa vezanih za zloupotrebu ilegalnih i legalnih droga na radnom

mjestu. Poseban fokus treba dati radnim mjestima sa posebnim uslovima rada i radnim mjestima sa povećanim rizikom od narkomanije. U slučaju upotrebe droga koje utiču na rad pojedinca na radnom mjestu, obavezne su aktivnosti kao što su informisanje, savjetovanje i medicinski pregledi, kao i liječenje i rehabilitacije onih pojedinaca kod kojih je to potrebno.

Neke buduće strateške aktivnosti usmjerene ka prevenciji na radnom mjestu se odnose na moguću promjenu ili izradu propisa u ovoj oblasti, uključujući razvoj profesionalnih smjernica za zdravu radnu sredinu.

1.5 Prevencija - uloga medija

U oblasti medija, napori treba da budu usmjereni u cilju razumljivog predstavljanja problema opštoj populaciji, pored promocije dostignuća u ovoj oblasti. Stoga je neophodno da mediji djeluju vaspitno kroz pružanje edukativnih informacija o svim štetnim i tragičnim posljedicama koje nastaju upotrebom droga i psihoaktivnih supstanci. Potrebno je da informacije koje plasiraju mediji budu u funkciji doprinosa sprečavanju bolesti zavisnosti i kao takve edukativnog karaktera.

Važan strateški cilj u ovoj oblasti je jačanje partnerstva sa medijima. Izvještaje o dostignućima tokom sprovođenja ovog strateškog dokumenta treba redovno javno prezentovati.

Medijima treba da prate aktivnosti usmjerene ka podsticanju zdravih stilova života, koje se sprovode zajedno sa NVO sektorom i sportskim institucijama.

1.6 Liječenje i rehabilitacija korisnika droga

Medikamentozno liječenje zavisnosti se sprovodi na organizovanoj osnovi u okviru sistema zdravstvene zaštite u zemlji, a mjere rehabilitacije usmjerene ka socijalnoj reintegraciji i održavanju postignute apstinencije sprovode se u sistemu socijalne zaštite. Međutim, tretman zavisnosti je dugotrajan proces, koji se odvija u fazama i uz učešće više specijalističkih grana, kako u zdravstvenom sistemu, tako i u sistemu socijalne zaštite i brige. Pristup liječenju bolesti zavisnosti treba da bude identičan liječenju drugih hroničnih, nezaraznih bolesti. Tretman se planira i sprovodi u skladu sa potrebama svakog pojedinca i mijenja ako je to potrebno u odnosu na stanje. Tokom tretmana će se koristiti samo profesionalno opravdane i provjerene procedure. To znači da je potrebno izraditi vodiče i smjernice za tretman bolesti zavisnosti.

Sistem liječenja od narkomanije u Crnoj Gori zasniva se na mreži vanbolničkog i bolničkog liječenja koje nije tijesno povezano i koje treba u narednom periodu unaprijediti. Kapacitete za rehabilitaciju javne ustanove koja se nalazi na teritoriji Glavnog grada treba unapređivati kako bi mogli odgovoriti i potrebama za tretmanom osoba ženskog pola. Liječenje zavisnika mora biti integralno, kontinuirano i dostupno. U tom smislu mora biti osigurana saradnja među različitim provajderima programa liječenja, kao i psihosocijalna briga i rehabilitacija. Svi programi, osim onih namijenjenih za određene grupe stanovništva, moraju da budu prilagođeni za oba pola i za različite starosne grupe. Korisnici svih vrsta nelegalnih droga moraju biti uključeni u ovakve intervencije. Mogućnosti za razvoj efikasnih mjera liječenja koje bi odgovorile na izazove kao što su: korišćenje više vrsta droga, uključujući kombinovane upotrebe legalnih i nelegalnih supstanci, zloupotreba propisanih kontrolisanih lijekova, upotreba novih psihoaktivnih supstanci i zavisnosti od nehemijskih sredstava, trebaju biti redovno istraživane i reagovati protiv njih, ako je potrebno.

Organizacije ili zajednice koje pružaju programe samopomoći ili slične programe podrške i rehabilitacije, moraju raditi u skladu sa propisanim standardima. Takođe, one organizacije koje se finansiraju iz sredstava koje država opredjeljuje putem javnog poziva, treba da redovno izvještavaju o realizovanim aktivnostima i o utrošenim sredstvima. Potrebno je u narednom periodu predložiti model supervizije i evaluacije ovih programa, kao i način kontrole istih, u skladu sa evropskom praksom.

U Crnoj Gori u narednih sedam godina treba širiti dostupnost, pristupačnost i pokrivenost efikasnim i raznovrsnim uslugama liječenja problematičnih i zavisnih korisnika droga, uključujući usluge za korisnike ne-opijata, tako da svi oni koji žele da uđu u proces liječenja zavisnosti od droga mogu to učiniti odmah, u skladu sa potrebama.

Programi liječenja orijentisani ka korisnicima droga trebali bi biti procjenjivani na osnovu efikasnosti, efektnosti i njihove opšte stručne i naučne osnove, a moraju biti odobreni od strane nadležnih organa i komisija. Finansiranje ovih programa pokriva država, koja predviđa sredstva iz raznih izvora, u skladu sa važećim propisima.

U okviru sistema zdravstvene zaštite liječenje korisnika droga uključuje urgentne intervencije, dijagnostičke procedure, terapijske procedure i prevenciju štetnih efekata vezanih za droge, zdravstvenih komplikacija kod korisnika droga i sprečavanje širenja zaraznih bolesti u opštoj populaciji i među licima na izdržavanju kazne.

U vremenskom periodu za koji je izrađen ovaj dokument, naponi treba da budu usmjereni ka razvoju, dostupnosti i pokrivenosti mjerama za smanjenje potražnje za drogama u zatvorskim institucijama, na osnovu pravilne procjene zdravstvenog stanja i potreba zatvorenika, sa ciljem postizanja kvaliteta njege ekvivalentne onoj koja se obezbjeđuje zajednici i, u skladu sa pravima na zdravstvenu zaštitu i zaštitu ljudskog dostojanstva sadržanih u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i EU Povelji o osnovnim pravima. Kontinuitet zaštite mora biti obezbijeđen između svih stadijuma, od hapšenja, pritvora i nakon otpuštanja. Potreba za izgradnjom zatvorske bolnice je iskazana kroz evaluaciju nekoliko puta. Zatvorska bolnica će omogućiti adekvatan tretman svim zavisnicima koji su na izdržavanju kazne, kao i onih kojima je obavezno liječenje izrečeno kao sudska mjera. Poseban problem je čini se nedostatak adekvatnog prostora za tretman žena zavisnica.

Liječenje zavisnosti se odvija u zdravstvenim ustanovama u skladu sa zakonima koji regulišu ovu oblast - u državnim i privatnim ambulantama, opštim bolnicama i specijalnoj bolnici za psihijatriju. Zdravstveni radnici i saradnici sprovode aktivnosti u oblasti zdravstvene zaštite u skladu sa zakonima koji regulišu ovu oblast.

Koordinacija i saradnja svih profesionalaca koji se bave korisnicima droga u oblasti zdravstvenog sistema obezbijediće se kroz adekvatna profesionalna tijela.

Preferencijalni programi liječenja za korisnike ilegalnih droga u zdravstvenom sistemu su oni orijentisani ka apstinenciji od psihoaktivnih supstanci i oni orijentisani ka prevenciji štetnih efekata vezanih za korišćenje narkotika, sprečavanja širenja zaraznih bolesti i prevenciju kriminala u vezi sa drogom. Uporedo sa uvođenjem novih programa i intervencija, potrebno je sprovoditi kontinuirani monitoring i evaluaciju svih programa.

U okviru sistema zdravstvene zaštite na nacionalnom nivou, treba sprovesti jačanje kapaciteta za uspostavljanje registra i sistema izvještavanja o korisnicima droga i drogama u skladu sa prihvaćenim epidemiološkim pokazateljima i preporukama EMCDDA-a. To bi doprinijelo boljem razumijevanju problema, trendova, prirode i veličine, a dobijeni podaci će poslužiti kao osnova za izradu intervencija.

Jedan od osnovnih postulata za osposobljavanje zdravstvenih ustanova i ustanova iz domena socijalne zaštite da se bave ovim problemom na kompetentan način je adekvatna i pristupačna obuka kadra koji pruža liječenje i rehabilitaciju zavisnika, kao i za oblasti smanjenja štete u vezi sa upotrebom droga. Crna Gora ima mali broj kadrova specijalizovanih za rad sa bolestima zavisnosti (psihijatri i psiholozi sa posebnim obrazovanjem u liječenju i rehabilitaciji zavisnika od psihoaktivnih supstanci (PAS), socijalni radnici, specijalni pedagozi ...). Stoga je preporučljivo da se obezbijede uslovi za postdiplomske studije, pod - specijalizaciju u oblasti bolesti zavisnosti i rehabilitacije, u okviru specijalizacije (formalno obrazovanje) ili kroz studijske posjete, učešće na konferencijama, treninzima, seminarima u ovoj oblasti, regionalnu razmjenu, itd. Neophodno je sprovesti izgradnju kapaciteta za stručnjake koji rade u oblasti liječenja zavisnika u oba, i na primarnom i sekundarnom nivou zdravstvene zaštite i u oblasti socijalne zaštite. Značajan doprinos u tom smjeru postignut je toku 2012 godine, kada je kroz saradnju sa Ministarstvom zdravlja, Kancelarija za drogu i kriminal Ujedinjenih Nacija (UNODC), edukovala trideset nacionalnih trenera iz oblasti bolesti zavisnosti, koji su kaskadnim modelom implementirali stečeno znanje u ustanovama na lokalnom nivou, u vidu treninga za zdravstvene radnike.

Na primarnom nivou zdravstvene zaštite, u domovima zdravlja, bolesti zavisnosti se tretiraju u zavisnosti od stadijuma i stepena zavisnosti u centrima za mentalno zdravlje i u psihijatrijskim ambulancama.

Treba detaljno definisati zadatke »izabranog doktora« u liječenju zavisnika i izraditi stručne protokole za liječenje zavisnika na nivou primarne zdravstvene zaštite, kako bi se dio liječenja zavisnika prenio u ordinacije izabranih ljekara. Ovi protokoli moraju biti razvijeni u saradnji sa odgovarajućim stručnim tijelima (psihijatrija).

Jačanje laboratorijske dijagnostike droga i psihoaktivnih supstanci na nivou primarne zdravstvene zaštite je neophodan preduslov za stvaranje uslova za adekvatan tretman zavisnika. U tom smislu neophodno je da se obezbijedi kontinuitet i stabilnost u finansiranju i snabdijevanje svih zdravstvenih ustanova odgovarajućim testovima.

U okviru primarne zdravstvene zaštite uspostavljena su savjetovaništa za mlade, koja treba da tretiraju i prevenciju bolesti zavisnosti. Službe savjetovanja imaju preventivnu ulogu na tri nivoa: primarnom, sekundarnom i tercijarnom.

Na sekundarnom nivou zdravstvene zaštite, liječenje se obavlja u bolničkim ustanovama, odnosno posebnim odjeljenjima i u psihijatrijskoj bolnici, koje nude specifične vrste tretmana kao što su detoksikacija, tretman kriznih stanja, tretman zavisnosti kod pacijenata sa komorbiditetom, terapijske grupe liječenih zavisnika, itd. Odjeljenja za liječenje zavisnika u Crnoj Gori nalaze se u okviru odjeljenja za liječenje zavisnosti, Specijalne psihijatrijske bolnice "Dobrota" u Kotoru, i u okviru Odjeljenja za tretman zavisnosti, Klinike za psihijatriju u Podgorici i Psihijatrijske bolnice u Nikšiću. Ustanove na sekundarnom nivou zdravstvene zaštite za adekvatan prijem i tretman korisnika droga, moraju imati kontinuirano dobre uslove za laboratorijsku dijagnostiku na osnovu krvi, kao i kontinuirano snabdijevanje testovima na droge iz urina. Na oba, i na primarnom i na sekundarnom nivou zdravstvene zaštite, treba obezbijediti podršku posebnim programima za promociju zdravlja i prevenciju bolesti zavisnosti, a jedan od njih je projektovanje programa i terapijske smjernice za trudnice zavisnice od droga i liječenje za djecu.

U cilju unaprijeđenja kapaciteta za zbrinjavanje korisnika droga u slučaju predoziranja, neophodno je ojačati jedinice za akutnu detoksikaciju.

Opijatski agonisti i antagonist (metadon, buprenorfin i drugi.) igraju ključnu ulogu u savremenom pristupu heroinskoj zavisnosti, ali doktrina liječenja zavisnosti smatra da samo metadon ili bilo koji drugi supstituent sam po sebi nije dovoljan da se promijeni poremećeno

ponašanje. Zato se ovi lijekovi koriste za privlačenje heroinskih zavisnika da se uključe u program, nakon čega se supstituciona terapija koristi samo ako je potrebno, kao jedan od elemenata kompleksnog liječenja zavisnika koji uključuje psihoterapiju, edukaciju i određene oblike psihološke pomoći.

Zbog složenosti liječenja zavisnosti, (različiti efekti opijata agonista mogu izazvati i njihove moguće zloupotrebe) tretman opijum agonistima treba da bude klasifikovan kao poseban program, regulisan od strane nadležnog ministarstva u skladu sa posebnim protokolom. Protokol i smjernice moraju sadržavati indikacije i kriterijume za ulazak ili napuštanje programa, vrste programa, stopu recepata za terapijske doze, profile stručnjaka zaduženih za različite djelove terapijskog postupka, metodu uzimanja lijekova, vođenje evidencije i stručni nadzor nad implementacijom programa, kao i evaluaciju programa.

Neophodno je da se efikasno povežu zdravstvene ustanove u kojima se liječe bolesti zavisnosti i institucije za socijalni rad, što će ojačati kapacitete za integrisan uvid i liječenje problema zavisnosti.

Crna Gora učestvuje u regionalnom i dugoročnom programu UNODC-a, "Standardi kvaliteta u tretmanu zavisnost," koji ima za krajni cilj uspostavljanje i uvođenje ovih standarda u svaku ustanovu ili odjeljenje gdje se zavisnost tretira. Ovo je primjer aktivne participacije države u međunarodnim aktivnostima koje služe za usvajanje i primjenu novih znanja usmjerenih ka unapređenju stanja u ovoj oblasti.

1.7 Rehabilitacija i reintegracija zavisnika u društvo

U narednom periodu moraju se povećati dostupnost, pristupačnost i pokrivenost efikasnim i raznovrstnim intervencijama socijalne rehabilitacije i resocijalizacije, uključujući oporavak. Podrška će biti data programima kao što su rad na terenu (outreach), koji uključuje principe smanjenja štete i pristup "niskog praga"; "dnevnim centrima – svratištima -drop in"; programima prve socijalne pomoći koju sprovode javne institucije (centri za socijalni rad); raznim programima "visokog praga" sa ciljem da se postigne potpuna apstinencija, kao što su terapijske komune i zajednice koje se mogu organizovati u okviru sistema socijalne zaštite i pravosuđa i mogu da funkcionišu kao autonomna institucija za liječenje i rehabilitaciju zavisnika u okviru sistema nevladinih organizacija, ili u privatnom sektoru a u skladu sa važećim propisima.

Posebna pažnja treba da bude posvećena kreiranju aktivnosti orijentisanih ka prevenciji socijalne isključenosti grupa korisnika droga koji su uključeni u aktivnosti u drugim oblastima (na primjer, korisnici metadonske supstitucione terapije, korisnici droga u zatvorima, itd.) Ove vrste aktivnosti zahtijevaju visok stepen saradnje između stručnjaka iz različitih oblasti i sistema.

Reintegracija u društvo odnosi se i na one korisnike droga koji nijesu u stanju ili ne žele da prestanu da koriste drogu. Odgovarajuće usluge moraju biti ponuđene i ovim korisnicima droga, koji su, pored socijalne isključenosti, takođe izloženi riziku od bolesti.

U ovoj oblasti neophodno je da se nakon izgradnje kapaciteta ubrza izrada različitih programa. Buduća uloga centara za socijalni rad može se posmatrati kroz četiri nivoa: identifikacija problema upotrebe droga u porodici, podrška i motivacija za liječenje, podrška porodici i proces resocijalizacije. U tom smislu neophodno je organizovati edukaciju za zaposlene i podići nivo teorijskog znanja i profesionalnih vještina u suočavanju sa ovim problemom. Dobar model kada je prevencija u pitanju, formiranje mreže opštinskih kancelarija, treba "preslikati" i na centre za socijalni rad. Pored toga neophodno je da se

poboljša upravljanje profesionalnom dokumentacijom i evidencijom, kao i kontinuirana razmjenjena informacija sa drugim tijelima.

Sistem socijalne zaštite se mora nadovezivati na zdravstveni sistem, kako bi pacijent nakon liječenja od zavisnosti u zdravstvenim ustanovama, mogao dobiti adekvatan tretman u smislu rehabilitacije i održati se u apstinenciji.

Posebni napori biće posvećeni razvoju efikasnih i diferenciranih mjera koje imaju za cilj da smanje i/ili odlože pojavu upotrebe droga, a koje će odgovarati potrebama specifičnih grupa, obrascima korišćenja droga i okruženjima, sa posebnom pažnjom usmjerenoj ka ugroženim i marginalizovanim grupama.

1.8 Civilno društvo

Treba se težiti uključivanju nevladinih organizacija u implementaciju nove Strategije za droge. Treba dati priliku NVO-ima da učestvuju u donošenju zakona i kreiranju politike. Oblasti rada u okviru nevladinih organizacija moraju biti definisane jasnije, pri čemu treba uzeti u obzir svu stručnost i praktično iskustvo u sektoru. Takođe, potrebno je da terapijske zajednice i organizacije ili udruženja liječenih zavisnika koja pružaju suportivne programe ulažu stalne napore i unapređuju kvalitet pružanja pomoći zavisnicima i njihovim porodicama. Potrebno je da se definišu stručni i etički principi rada i pružanja pomoći kako bi se aktivnosti ovih organizacija nadovezivale i dopunjavale djelovanje javnih službi.

S obzirom da državama često nedostaju pojedina adekvatna i praktična rješenja raznih problema kroz institucije sistema, rad institucija civilnog društva je važan. Civilno društvo u ovom dokumentu se shvata kao partner državnim institucijama, a sastoji se od nezavisnih pojedinaca i različitih oblika njihovih udruživanja i grupa. Osnovna karakteristika civilnog društva je njegova nezavisnost od vlade i njenih struktura, koje su u isto vrijeme preduslov za autonomiju i prisustvo civilnog društva. Ovaj strateški dokument podržava razvoj specifičnih programa u oblasti droga i upotrebe droga i naglašava ulogu nevladinog sektora u ovoj oblasti.

Ova strategija ima za cilj i jačanje partnerskih odnosa između civilnog društva, vladinih organa i institucija i lokalnih zajednica.

1.9 Smanjenje štete u vezi sa upotrebom droge

Više naglaska treba staviti na dalji razvoj efikasnih mjera za smanjenje rizika i štete u cilju značajnog smanjenja broja direktnih i indirektnih smrtnih slučajeva zbog zloupotrebe droga i infektivnih bolesti koje se prenose krvlju, u vezi sa upotrebom droga, HIV-a i virusnog hepatitisa, kao i polno prenosivih bolesti i tuberkuloze i ostalih somatskih oboljenja.

Programi za smanjenje štetnih posledica vezanih za droge će se postepeno uključivati u kliničku praksu svih ustanova za liječenje korisnika psihoaktivnih supstanci i kod svih profesionalca koji se bave ovom problematikom.

Prioritetna intervencija u ovoj oblasti treba da bude usvajanje protokola za liječenje bolesti zavisnosti koji uključuje mjere za smanjenje štete, i posebno, korišćenje opijata agonista u liječenju hroničnih bolesti zavisnosti.

Na nivou farmaceutske prakse, u cilju povećanja dostupnosti sterilne opreme za ubrizgavanje široj populaciji korisnika droga, neophodno je da sve javne apotekarske ustanove budu ovlašćene da prodaju sterilni pribor za ubrizgavanje.

Podrška će biti obezbijeđena za programe koji osiguravaju dostupnost i razmjenu sterilne opreme za ubrizgavanje (razmjena špriceva i igala).

Podržaće se aktivnosti nevladinih organizacija u programima razmjene sterilne opreme za ubrizgavanje i aktivnosti usmjerene ka jačanju kapaciteta za ovu vrstu programa.

Podrška će biti pružena aktivnostima nevladinih organizacija orijentisanih ka uspostavljanju i funkcionisanju »svratišta« za korisnike psihoaktivnih supstanci, i izgradnji kapaciteta neophodnih za uspostavljanje takvih centara.(drop in)

Podrška će takođe biti obezbijeđena za realizaciju svih relevantnih kampanja koje mogu biti efikasne za zdravstvenu zaštitu naših građana.

2 SMANJENJE PONUDE DROGA

Smanjenje ponude droga obuhvata prevenciju, odvracanje od i razbijanje kriminala povezanog sa drogama, posebno organizovanog kriminala, kroz sudsku saradnju i saradnju pravosudnih organa, zabranu, konfiskaciju imovine, krivičnu istragu i upravljanje granicom.

Smanjenje ponude nelegalnih droga je važan dio rešavanja problema zloupotrebe droga i narkomanije. To direktno utiče na rešavanje problema vezanih za bezbjednost građana, saobraćaja, javnog reda i mira i bezbjednosti u mnogim drugim oblastima. Identifikacija zločina u ovoj oblasti je povezana sa brojnim teškoćama i zahtijeva specifičan pristup sa centralnom koordinacijom na svim nivoima.

U ovoj oblasti, glavni cilj je da se postigne mjerljivo smanjenje dostupnosti opojnih droga, kroz remećenje nezakonite trgovine drogom, razbijanje organizovanih kriminalnih grupa koje su uključene u trgovinu drogom, efikasno korišćenje sistema krivičnog pravosuđa, efikasno sprovođenje krivičnog zakona zasnovanog na obavještajnom radu i povećanje razmjene operativno policijskih podataka između zemalja. Spektar aktivnosti u ovoj oblasti biće sproveden od strane policije i carinskih službi.

Snabdijevanje drogama nije izolovano pitanje u Crnoj Gori, zavisi kako od evropskog tako i od svjetskog ilegalnog tržišta opojnim drogama. Zločini vezani za droge se ne mogu posmatrati u okviru nacionalnog okvira samo jedne određene zemlje. Dakle, suzbijanjem kriminala vezanog za droge ne treba se baviti na izolovan način, bez razmatranja drugih kriminalnih aktivnosti kao što su krijumčarenje oružja i ljudi, terorizam i pranje novca. Trgovina drogom je svakako jedan od najproduktivnijih oblika organizovanih kriminalnih aktivnosti. To je globalna industrija koja je u stanju da se takmiči sa velikim privrednim granama.

Crna Gora je po svom geostrateškom položaju tranzitna zemlja koja je privlačna za međunarodne kriminalne grupe kada je u pitanju trgovina heroinom između zemalja proizvođača i zemalja potrošača - od azijskih zemalja preko Balkana do zapadnoevropskog tržišta (takozvana "Balkanska ruta" kao najkraći put sa Istoka na Zapad Evrope, uz napomenu da postoji i tzv. dvostruki pravac), i takođe po pitanju trgovine kokainom iz zemalja Latinske Amerike, preko Atlantskog okeana, Sredozemnog mora i Jadranskog

mora, do naših luka i preko Crne Gore ka drugim zemljama regiona i Zapadne Evrope. Takođe je važno da se naglasi da je Crna Gora primorska zemlja sa važnom lukom.

Da bi se uspješno sprovele mjere smanjenja ponude droga i efikasno suzbilo krijumčarenje narkotika, moraju se formirati bliske mreže državnog aparata sa pojedinim državama. To zahtijeva maksimalnu angažovanost i međusobnu koordinaciju i saradnju svih nadležnih institucija, naročito državnih organa: Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva finansija, Carinske službe, Ministarstva pravde i Ministarstva ekonomije, i Ministarstva rada i socijalnog staranja.

Treba podsticati međusobnu saradnju policije, carine i pravosudnih organa, kao i učešće u zajedničkim projektima, kao što su istrage, istražni timovi, mreža razmjene informacija u svim oblastima, obuke, seminari, i tako dalje.

U ovoj oblasti veoma je važno da se održava međunarodna saradnja, s obzirom na geografski položaj Crne Gore i činjenicu da mnoge međunarodne trgovinske rute prolaze kroz našu zemlju. Crnogorske vlasti su već počele da saraduju sa relevantnim evropskim i međunarodnim organima i agencijama u ovoj oblasti, kao što su Europol, Eurojust, EMCDDA. Još uvijek postoji prostor za dalje korišćenje postojećih instrumenata propisanih u oblasti pravosudne saradnje i sprovođenja zakona, kao što su politika zasnovana na obavještajnim službama, zajednički istražni timovi, zajedničke carinske i policijske operacije i relevantne inicijative kao što su EMPACT projekat, platforme oficira za vezu, kao i korišćenje regionalnih platformi.

Učešće u postojećem sistemu EU za rano upozoravanje za detekciju novih sintetičkih droga neophodno je zbog javnog zdravlja i bezbjednosti. To uključivanje zahtijeva poboljšanje operativne sposobnosti nadležnih organa za regulisanje, otkrivanje i borbu protiv ilegalne proizvodnje sintetičkih droga i njihove trgovine.

Pravni okviri za rješavanje problema vezanih za nove sintetičke droge treba da budu razvijani na nacionalnom nivou, u skladu sa pozitivnim evropskim propisima. Kontinuirano istraživanje o rizicima i načinima upotrebe sintetičkih droga može značajno doprinijeti preventivnim aktivnostima među ciljnom populacijom.

U cilju sprečavanja kriminala, izbjegavati recidive i povećati efikasnost i efektivnost sistema krivičnog pravosuđa, uz istovremeno obezbjeđivanje proporcionalnosti, a gdje je to moguće, treba predvidjeti efikasno sprovođenje politika i programa vezanih za droge, uključujući hapšenja i odgovarajuće alternativne prinudne sankcije (kao što su obrazovanje, liječenje, rehabilitacija, kontrola i socijalna reintegracija) za prestupnike koji koriste narkotike.

2.1 Policijske intervencije

U cilju sprovođenja intervencija orijentisanih ka smanjenju snabdijevanja drogama, podrška će biti pružena potrebnim aktivnostima u oblastima policijskih i carinskih sistema. U skladu sa obimom i značajem problem droga i upotrebe droga, potrebno je u okviru Uprave policije nastaviti sa razvojem efikasne organizacije službi za borbu protiv droge, kao i poboljšati administrativne i operativne kapacitete u cilju sprovođenja aktivnosti u oblasti smanjenja snabdijevanja drogom. Navedene aktivnosti treba usmjeriti ka:

- Identifikaciji i krivičnom gonjenju organizovanih grupa i pojedinaca koji su organizatori kriminalnih djela krijumčarenja i trgovine na međunarodnom, regionalnom i lokalnom nivou;
- Efikasnoj identifikaciji kriminalaca koji su direktno ili indirektno povezani sa kriminalom u vezi sa drogom, kao što su pranje novca stečenog od trgovine drogom, krivična djela

počinjena od strane narkomana (pljačke, teške prevare), krivična djela zbog upotrebe droge (nasilničko ponašanje, krivično djela protiv života i tijela, saobraćajni prekršaji i krivična djela koja uključuju teror i nasilje u vezi sa drogom zbog neriješenih pitanja, duga i zahtjeva, vodeće pozicije na tržištu, itd.)

Neophodno je da se obezbijedi kontinuiran razvoj i unapređenje metodologije rada u pravosudnim organima, u skladu sa svjetskim trendovima u oblasti borbe protiv kriminala povezanog sa drogom. To je posebno važno da bi se stvorili preduslovi za efikasnu i punu primjenu posebnih istražnih metoda (MTN) i tehnika za finansijske istrage u vezi sa drogom, kao i mehanizama za konfiskaciju imovine dobijenih putem krivičnih djela vezanih za droge.

Biće nastavljena kontinuirana teorijska i praktična obuka kadrova u specijalnim jedinicama za borbu protiv droge u Upravi policije u saradnji sa policijskim službenicima drugih zemalja i međunarodnim organizacijama. Neophodno je poboljšati metodologiju prikupljanja, obrade i analize svih podataka od značaja za praćenje droga i problema vezanih za droge, kao i obezbijediti uslove za razmjenu informacija, iskustava i znanja na nacionalnom i međunarodnom nivou.

Održaće se kontinuirana saradnja sa cijelim državnim aparatom i svim institucijama koje se bave problemima droge i narkomanije (sudstvo, Uprava carina, Agencija za borbu protiv pranja novca, Ministarstvo pravde, itd), i uspostaviće se zajednički istražni timovi za konkretna pitanja kad god je to potrebno.

Pored toga, biće ojačane aktivnosti, dugoročni i kratkoročni planovi za preventivne mjere od strane specijalnih jedinica za borbu protiv droge, jedinica za borbu protiv maloljetne delikvencije, i u skladu sa tim, nastaviće da se razvija koncept "školskog policajca".

2.2 Kontrola prekursora

U Crnoj Gori nije do sada registrovana ilegalna proizvodnja prekursora. Sa izuzetkom nekoliko slučajeva uzgajanja marihuane, ne postoji značajna i organizovana proizvodnja droga i prekursora registrovana u Crnoj Gori do sada. Međutim, u zemljama u okruženju bilo je mnogo slučajeva otkrivanja tajnih laboratorija u kojima su se proizvodile sintetičke droge tipa amfetamina i ekstazija, tako da proizvodnja takvih i drugih droga i pojava takvih laboratorija je takođe moguća i u našoj zemlji. Iz tog razloga, od značaja su važeći propisi, koji obezbjeđuju kontrolu prometa ovih supstanci i koji će se kontinuirano usklađivati sa evropskom praksom i preporukama INCB-a . U tom smislu je važna adekvatna kontrola hemikalija koje se koriste u prerađivačkoj industriji, jer se ovim supstancama redovno trguje i koriste se u hemijskoj, farmaceutskoj i kozmetičkoj industriji, i kao takve mogu biti zloupotrebene kao "prekursori" za pripremu /proizvodnju opojnih droga.

Važeći propisi usklađeni sa pravnom tekovinom Evropske unije koje Crna Gora implementira garantuju adekvatan nadzor nad prekursorima.

2.3 Carinske intervencije

U carinskom sistemu će biti sprovedene kontinuirane mjere za poboljšanje efikasnosti putne kontrole i prometa na granicama u svim oblicima transporta. Biće sprovedena kontinuirana obuka kadrova u Upravi carina u svim oblastima, što je neophodno za izgradnju kapaciteta ljudskih resursa za sprovođenje mjera usmjerenih ka poboljšanju kapaciteta za kontrolu

granice i sječenje puteva droge preko granice, i van granica u kontinentalnim i vodenim djelovima granica.

Biće sprovedene mjere za povećanje operativne sposobnosti orijentisane ka organizovanim domaćim i međunarodnim kriminalnim grupama koje se bave trgovinom drogom.

Biće sprovedene mjere za unapređenje međunarodne saradnje u oblasti prevencije i borbe protiv droge i sa carinama drugih zemalja, kao i međunarodnim organizacijama i institucijama koje se bave drogom. Pored toga, biće poboljšana saradnja između svih državnih organa usmjerena ka implementaciji efikasnih istraga krivičnih djela srodnih drogama.

2.4 Zloupotreba droga kao predmet krivično-pravnog akta

U savremenim krivičnopravnim propisima u mnogim savremenim društvima gotovo je opšte prihvaćeno mišljenje da se konzumiranje narkotika ne smatra kao krivično djelo. Ovaj stav se zasniva na uvjerenju da je zavisnost bolest koju ne treba tretirati kroz primjenu krivično-pravne mjere na licima koja koriste drogu, već kroz njihovo liječenje i mjere prevencije. Iz tog razloga, krivično-pravna represija usmjerena je prema onima koji proizvode drogu, koji ih stavljaju u opticaj, ili prema onima koji dozvoljavaju, podstiču ili doprinose zloupotrebi droga.

Tokom implementacije prethodne Strategije za droge postignut je ključni razvoj normativnog sistema, sistema institucija, servisa za suzbijanje i prevenciju zloupotrebe psihoaktivnih supstanci. Crna Gora je usvojila Zakon o sprečavanju zloupotrebe droga u cilju zaštite zdravlja stanovništva i uskladila nacionalno zakonodavstvo sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti.

Za lica koja omogućavaju pristup drogi maloljetnim licima, u blizini škola i drugim mjestima gde se okupljaju mladi, ili u slučaju pokušaja da utiče na maloljetnika ili pojedinaca koji nisu u stanju da izgrade realnu sliku o štetama nastalim usled upotrebe droga, treba uzeti u obzir ozbiljne sankcije.

I u krivičnim i u prekršajnim postupcima zbog zloupotrebe droga neophodno je da se sprovede automatsko procesuiranje slučajeva krivičnih ili prekršajnih djela vezanih za droge.

Pored prethodno navedenog, sistematska analiza efikasnosti kaznene politike treba da bude urađena, posebno u vezi sa slučajevima prekršaja vezanih za droge i kažnjavanje zbog posjedovanja opojnih supstanci u količinama potrebnim za ličnu upotrebu, osim ako okolnosti ukazuju na moguću zloupotrebu droga.

Budući razvoj kaznene politike i zakonske regulative treba da se zasniva na procjeni njihovih uticaja i na preporukama i odlukama organa EU.

3 SISTEM INFORMACIJA I PODATAKA

Relevantne institucije i državni organi moraju da izgrade kapacitete za standardizovano prikupljanje podataka i informacija u skladu sa vrstom i prirodom podataka koji se prikupljaju u sistemu zdravstvene zaštite, policiji, carini, pravosuđu, sistemu socijalne zaštite, zatvorskom sistemu, naučnim institucijama, obrazovnom sistemu, a rezultati njihove analize treba da se koriste za razvoj zakonodavstva i strateških ili akcionih planova.

U cilju povećanja kapaciteta nadležnih institucija za sistem prikupljanja podataka o drogama i zavisnosti od droga, uspostaviće se i održavati kontinuirana saradnja sa Evropskim centrom za praćenje droga i zavisnosti od droga, kao odgovornoj evropskoj agenciji za prikupljanje podataka u ovoj oblasti. Da bi Crna Gora razvila sveobuhvatnu i pouzdanu statistiku o obimu upotrebe droga, treba da razvija sistem za prikupljanje informacija i podataka koji se odnose na zloupotrebu droga kao sveobuhvatan alat za praćenje situacije vezane za droge u zemlji.

Nacionalni sistem za informacije o drogama ima za cilj prikupljanje, analizu, sintezu i tumačenje podataka, kao i njihovo širenje. U pogledu metoda i koncepata trebalo bi primijeniti standarde prikupljanja podataka, posebno pet ključnih epidemioloških pokazatelja za droge (5 KIs) razvijenih od strane Evropskog centra za praćenje droga i zavisnosti od droga (EMCDDA).

Pet ključnih indikatora EMCDDA-a su: (1) prevalenca i obrasci upotrebe droga u opštoj populaciji (istraživanja za opštu i školsku populaciju), (2) prevalenca i obrasci problematičnih korišćenja droge (procjene statističke prevalencije/incidencije i ankete među korisnicima droga) i (3) infektivne bolesti u vezi sa drogom (prevalenca i stope incidencije HIV, hepatitisa B i C kod intravenskih korisnika droga), (4) stope smrtnih slučajeva od droge i smrtnost korisnika droga (specijalni statistički registri smrtnosti opšte populacije, kao i uzajamna studija smrtnosti među korisnicima droga), (5) zahtjevi za liječenjem/tretmanom od droga (statistike iz centara za liječenje/tretman o pacijentima/klijentima koji počinju liječenje/tretman).

Pored navedenih epidemioloških, neophodni pokazatelji koje je potrebno prikupljati u skladu sa definisanim evropskim standardima za procjenu stanja, trendova i obima pojave zloupotrebe droga odnose se na: kriminalitet droga; dostupnost droga; dostupnost tretmana u zatvorskim uslovima; socijalnu isključenost vezanu za zloupotrebu droga; razna istraživanja; mjere za rješavanje problematike droga; državnu politiku u oblasti droga; nacionalno zakonodavstvo; finansijska sredstva koja se izdvajaju; pojavu novih sintetičkih psihoaktivnih supstanci kroz sistem ranog upozorenja.

Potrebni su i ostali indikatori koji će se u narednom periodu dodatno razvijati u Evropi, te ih je potrebno pravovremeno preuzimati u nacionalni sistem prikupljanja podataka kako bi se došlo do što potpunijeg uvida i procjene stanja u oblasti droga u državi.

Cilj informacionog sistema u skladu sa evropskim standardima je da obezbijedi kvalitetne i objektivne informacije za kreiranje politike vezane za droge i aktivnosti u skladu sa dokazima, koje se slivaju i objedinjuju u središnjoj tački i bazi podataka, Nacionalnoj jedinici za informacije o drogama, kao nacionalnoj bazi podataka. Objedinjeni standardizovani pristigli podaci i informacije koji se odnose na droge, omogućavaju uvid u stanje i trendove iz ove problematike u državi. Dostavljaju se relevantnim nacionalnim i međunarodnim organima i institucijama, kako bi bili uporedivi i na međunarodnom nivou, a služe i za

planiranje mjera i intervencija u državi u cilju unapređenja i rješavanja problematike koja se odnosi na suzbijanju zloupotrebe droga. Uspostavljanjem nacionalnog sistema za informacije i podatke o drogama Crna Gora postaje dio složenog Evropskog sistema i mreže za informacije o drogama (REITOX).

4 ISTRAŽIVANJE

Empirijske istraživačke aktivnosti vezane za psihoaktivne supstance u Crnoj Gori sprovedene u poslednjih nekoliko godina bile su usmjerene ka djeci i mladima. Procjene znanja, prakse i stavovi djece i opšte populacije mladih odraslih u vezi sa upotrebom droga, kao i podaci o prevalenciji korisnika psihoaktivnih supstanci su izvršene na osnovu nekoliko istraživačkih projekata sprovedenih u poslednjih 4-8 godina, kada je prisustvo droga u Crnoj Gori bilo značajno niže.

Da bi se mogao razumjeti problem i faktori koji utiču na isti, treba sprovesti redovna i vanredna istraživanja. Istraživačke aktivnosti treba razvijati i finansirati iz različitih izvora, posebno uz podršku programa pomoći Evropske unije zemljama kandidatima. Naročito je važno da učestvujemo u međunarodnim istraživačkim projektima, standardizovanim istraživačkim projektima na opštoj populaciji putem intervjua i istraživanjima na onima u riziku, primjenom brze metode procjene i kvalitativnih metoda.

Za uspostavljanje odgovarajuće baze podataka na nacionalnom nivou neophodno je da se podstakne, harmonizuje, poboljša i finansijski podrži kontinuirana istraživačka aktivnost u pojedinim sektorima, i u skladu sa potrebama i zahtjevima pruži finansijska podrška za nezavisne istraživačke projekte i istraživanja koje sprovode instituti i fakulteti.

U cilju da se obezbijedi racionalno i efikasno istraživanje i finansijski resursi, nezavisni naučni organ treba da procijeni svaki predlog za naučno istraživanje. Što se tiče aktuelnih tema iz oblasti droga, potrebno je definisati prioritete istraživanja, odnosno istraživačka polja u vezi sa problemima vezanim za droge.

Istraživanja u oblasti bolesti zavisnosti biće sprovedena u različitim oblastima (obrazovanje, zdravstvo, opšta populacija, itd), kako bi se obezbijedilo bolje razumijevanje o veličini i prirodi problema droge. Bitno je da se razumno koriste rezultati istraživanja da bi se razvile mjere za smanjenje snabdijevanja i potražnje droga.

5 MEĐUNARODNA SARADNJA

Crna Gora se pozicionirala u sva značajna međunarodna tijela iz oblasti droga i zadnjih godina postiže se visok nivo aktivne participacije u njima. Evidentno je učešće Crne Gore u svim regionalnim inicijativama i programima.

Pored kontinuirane izgradnje kapaciteta zemlje i NVO-a orijentisanih ka međunarodnoj saradnji, koja je u ovom predmetu veoma intenzivna, i dalje će se snažiti razvoj saradnje sa međunarodnim organizacijama i institucijama, kao što su Kancelarija Ujedinjenih Nacija za drogu i kriminal(United Nations Office on Drugs and Crime-UNODC), Komisija za opojne droge (Commission on Narcotic Drugs - CND), Međunarodni odbor za kontrolu narkotika

(International Narcotics Control Board - INCB), Svjetska zdravstvena organizacija-WHO, Svjetska carinska organizacija, Pompidou grupa Savjeta Evrope, INTERPOL, SECI Centar, agencije EU (Europol, Eurojust, EMCDDA), Horizontalna radna grupa za droge Savjeta EU i druge. Održavaće se učešće i podrška svim regionalnim mehanizmima saradnje, uključujući sve zemlje duž »balkanske rute«.

U okviru i u skladu sa dinamikom procesa približavanja Evropskoj uniji, razvijaće se sve intenzivnije direktna saradnja sa institucijama EU i pojedinim zemljama članicama kroz sve EU mehanizme i programe.

6 FINANSIJSKA SREDSTVA

Finansijska sredstva za sprovođenje Strategija Crne Gore za sprečavanje zloupotrebe droga 2013-2020, koja će obezbijediti kvalitetnu implementaciju treba da budu opredijeljena u okviru državnog i lokalnih budžeta, u skladu sa aktivnostima i obavezama subjekata uključenih u sprovođenje nacionalne strategije.

Sredstva za sprovođenje nacionalne strategije na nivou državne uprave treba da budu obezbijeđena iz sredstava državnog budžeta, odnosno iz sredstava pojedinih ministarstava.

Kao dodatni finansijski izvori koristiće se profit od igara na sreću, odnosno lutrije, sredstva međunarodnih organizacija, sredstva iz evropskih fondova predpristupne pomoći i sredstva dobijena kroz oduzimanje imovine počinioca krivičnih djela u vezi narkotika.

7 EVALUACIJA

Strategija Crne Gore za sprečavanje zloupotrebe droga 2013-2020 uvodi i snažno promoviše evaluaciju progressa i pristupa državne politike u oblasti droga.

Imajući u vidu kompleksnost ove oblasti i njenu povezanost sa socijalnim, zdravstvenim, bezbjedonosnim i drugim pitanjima, evaluacija treba da ukaže na spektar više raznih aspekata, uključujući: sprovođenje zakona i vladavinu prava, ljudska i prava i slobode, zdravstvenu i socijalnu jednakost, kulturološke i socijalne aspekte, obrazovanje i vaspitanje, međunarodne odnose i ostalo.

Mehanizam evaluacije je potreban mehanizam, ne samo dobrodošao na nivou vođenja politike iz oblasti suzbijanja droga, već i na nivou programa i servisa koji se nude.

Projekti kojima su ostvareni mjerljivi rezultati u skladu sa ciljevima zacrtanim strateškim dokumentom trebaju biti podržani i nastavljani.

Sprovođenje evaluacije pomaže da se izgrade i postave jasni kriterijumi za mjerljivost rezultata i podstiče transparentnost i odgovornost.

Metode evaluacije se još uvijek razvijaju i dograđuju na nivou evropske unije, pa nema jasno i jedinstveno definisanog pristupa. Ne postoji još uvijek univerzalna definicija evaluacije, bilo da je u pitanju eksterni, interni, kvalitativni ili kvantitativni pristup.

Crna Gora će u narednom periodu naći model u skladu sa najboljom evropskom praksom i ekspertskom podrškom za evaluaciju i ovog dokumenta i aktivnosti koje će biti implementirane u narednom sedmogodišnjem periodu. Takođe, radiće se na usvajanju znanja i praksi potrebnih za različite pristupe i modele evaluacije.

Crna Gora želi ovakvim pristupom pitanju zloupotrebe droga, potvrditi i istrajati na opredjeljenju da samo sistematski, strpljivo i dugoročno planirana i vođena politika uz primjenu stručnih smjernica, najboljih i potvrđenih međunarodnih praksi i iskustava uz uvažavanje ljudskih prava i sloboda, daje kvalitetne i kroz vrijeme održive rezultate.

NIACRT

AKCIONI PLAN ZA SPROVOĐENJE STRATEGIJE CRNE GORE ZA SPREČAVANJE ZLOUPOTREBE DROGA ZA PERIOD 2013-2016

Nelegalne droge su jedan od aktuelnih problema za savremena društva i države.

Zloupotreba droga predstavlja veliku prijetnju za bezbjednost i zdravlje modernih društava i prijetnju za životne uslove na globalnom nivou.

Crna Gora dijeli i potvrđuje osnovne principe zakonodavstva Evropske unije i u svakom pogledu podržava osnivačke vrijednosti Unije: poštovanje ljudskog dostojanstva, slobode, demokratije, jednakosti, solidarnosti, vladavinu prava i poštovanje ljudskih prava i sloboda.

Usvajanje Strategije za period 2013-2020 daje jasan signal da je crnogorska Vlada u potpunosti svjesna ove kompleksne problematike i želi da doprinese koliko je moguće njegovom rješavanju. U skladu sa svojim mandatom, raspoloživim znanjem i resursima, Vlada će ovakvim sveobuhvatnim strateškim okvirom raditi na jačanju svih napora u zemlji da se smanji negativni uticaj zloupotrebe droga. Strategija Crne Gore za sprečavanje zloupotrebe droga bavi se složenim pitanjem koje zahtijeva dugoročni i temeljni pristup koji bi doveo do očekivanih pozitivnih ishoda. Strategija je zasnovana na dvije ključne dimenzije politike za sprečavanje zloupotrebe droga, smanjenje potražnje droga i smanjenje ponude droga, dopunjenih sa četiri dotične teme: koordinacija, međunarodna saradnja, informisanost i istraživanje.

Strategija za sprečavanje zloupotrebe droga takođe obezbjeđuje osnovu za tri uzastopna akciona plana. Prvi Akcioni plan (2013-2016) definiše različite aktivnosti u cilju pružanja pomoći odgovornim akterima da koordiniraju glavne oblasti intervencija na polju borbe protiv nelegalnih droga. Te akcije pokrivaju oblasti sprovođenja zakona, carine, policije, javnog zdravstva, sistema socijalne zaštite, obrazovanja, pravosuđa, međunarodnu saradnju i ostalo.

**AKCIONI PLAN ZA SPROVOĐENJE STRATEGIJE CRNE GORE ZA SPREČAVANJE ZLOUPOTREBE DROGA ZA PERIOD
2013-2016**

SMANJENJE POTRAŽNJE ZA DROGAMA						
Prioritetna oblast: Prevencija zloupotrebe droga						
Cilj	Aktivnosti	Rokovi	Nosilac aktivnosti	Potrebna finansijska sredstva	Izvor finansiranja	Indikator
Kancelarijama za prevenciju zloupotrebe droga dati još veću ulogu u lokalnoj zajednici	Odrediti smjernice i zajedničke programe za rad kancelarija	2014	Opštinske kancelarije za prevenciju-lokalna samouprava u saradnji sa: Ministarstvo zdravlja; Ministarstvo prosvjete; Ministarstvo rada i socijalnog staranja	Redovna aktivnost-tekući Budzet		Određene smjernice i zajednički programi za rad
Unapređenje znanja i vještina kao zaštitnog faktora među mladima	1. Izrada i distribucija odgovarajućih informativnih materijala prilagođenih za mlade ljude različitog uzrasta 2. Razvoj i sprovođenje različitih programa prevencije za mlade različitog uzrasta	Kontinuirano	Ministarstvo prosvjete; Zavod za školstvo; Ministarstvo zdravlja; Institut za javno zdravlje; Ministarstvo rada i socijalnog staranja; Ministarstvo unutrašnjih poslova, Uprava policije; Nevladine organizacije .	Redovna aktivnost-tekući Budzet		Materijal izrađen Broj distribuiranog materijala Razvijeni programi u primjeni

Prevenција upotrebe droga i sprečavanje rizika povezanih sa upotrebom droga sa ciljem da se spriječi ili odloži prva upotreba droga	Promocija inovacija u prevenciji i dostupnost provjerenih univerzalnih programa prevencije i intervencije u različitim okruženjima (omladinski centri i škole, i odrasli na radnom mjestu i u zatvoru). Prevencija bi trebalo da obuhvati i politoksokomaniju (uključujući i zavisnost od nehemijskih sredstava), kao i drogu i vožnju	Kontinuirano	Ministarstvo prosvjete Zavod za školstvo; Ministarstvo zdravlja; Institut za javno zdravlje; Ministarstvo rada i socijalnog staranja; Ministarstvo unutrašnjih poslova, Uprava policije; Nevladine organizacije	Redovna aktivnost-tekući Budzet		Izrađen materijal ESPAD i HBSC istraživanja u školskoj populaciji Razvijeni programi u primjeni
---	--	--------------	---	---------------------------------	--	---

SMANJENJE POTRAŽNJE ZA DROGAMA

Prioritetna oblast: Liječenje

Cilj	Aktivnosti	Rokovi	Nosilac aktivnosti	Potrebna finansijska sredstva	Izvor finansiranja	Indikator
Održati nisku učestalost infekcija u opštoj populaciji i među IKD	Vakcinacija protiv HBV u populaciji intravenskih korisnika droga	Kontinuirano	Institut za javno zdravlje Zdravstvene ustanove Fond za zdravstveno osiguranje ZU Montefarm	Redovna aktivnost-tekući Budzet		Epidemiološki izvještaji
Održavanje dostupnosti i pristupačnosti savjetovaništa i testiranja na HIV i drugih seksualno prenosivih bolesti i bolesti koje se prenose krvlju	Razvoj / Identifikacija mreže usluga za realizaciju	2013 - 2016	Institut za javno zdravlje	Redovna aktivnost-tekući Budzet		Spisak dostupnih usluga

Veća dostupnost i pristupačnost programa supstitucione terapije	Razvoj mreže usluga	2013 - 2016	Ministarstvo zdravlja Zdravstvene ustanove Fond za zdravstveno osiguranje	Redovna aktivnost- tekući Budžet, donacije	Međunarodni projekti Donacije Budžet	Spisak dostupnih usluga
Veća dostupnost i pristupačnost mogućnostima tretmana u zatvoru	Obezbijesiti prostorne i kadrovske uslove za tretman zavisnosti na raspolaganju licima na izdržavanju kazne zatvora.	2016	Ministarstvo pravde		Međunarodni projekti, Budžet	Sve opcije tretmana za lica na izdržavanju kazne dostupne.

SMANJENJE POTRAŽNJE ZA DROGAMA

Prioritetna oblast: Rehabilitacija i reintegracija korisnika droga u društvo, uključujući i lica na izdržavanju kazne

Cilj	Aktivnosti	Rokovi	Nosilac aktivnosti	Potrebna finansijska sredstva	Izvor finansiranja	Indikator
Povećana dostupnost, pristupačnost i pokrivenost efikasnim i raznovrsnim intervencijama vezanim za socijalnu rehabilitaciju i socijalnu reintegraciju	Razvoj / identifikacija mreže usluga za implementaciju koja se sastoji od javnih (Centri za socijalni rad) i civilnih organizacija i komuna Edukacija zaposlenih u centrima za socijalni rad za stručnu podršku licima na tretmanu , poslije tretmana kao i sa članovima njihovih porodica.	2013-2016 Kontinuirano	Ministarstvo rada i socijalnog staranja	Redovne aktivnosti	EU fondovi Međunarodni projekti Budžet	Spisak dostupnih usluga Broj sprovedenih obuka i broj obzčenih službenika Izveštaji o primjeni stečenog znanja

<p>Povećanje efikasnosti i pokrivenosti opcijama tretmana zasnovanim na dokazima, kojima se pokrivaju različiti psihosocijalni pristupi</p>	<p>Održavanje postojećih i razvoj inovativnih rehabilitacionih i programa društvene reintegracije koji imaju mjerljive ishode</p>	<p>2013-2016</p>	<p>Ministarstvo rada i socijalnog staranja</p> <p>Ju za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih supstanci.</p>		<p>Međunarodni projekti EU fondovi Budžet</p>	<p>Broj programa u primjeni</p>
<p>Povećana uključenost i socijalno učešće marginalizovanih grupa ili pojedinaca</p>	<p>Aktivnosti usmjerene ka prevenciji socijalne isključenosti</p>	<p>2013-2016</p>	<p>Ministarstvo rada i socijalnog staranja</p>	<p>Redovna aktivnost</p>	<p>Međunarodni projekti EU fondovi Budžet</p>	<p>Spisak dostupnih programa i usluga</p>
<p>Dostupnost rehabilitacionog tretmana ženama zavisnicama</p>	<p>Stvaranje kapaciteta za rehabilitaciju zavisnica</p> <p>Izgradnja objekta za rehabilitaciju zavisnica</p>	<p>2013-2016</p>	<p>Ministarstvo rada i socijalnog staranja</p> <p>Javna ustanova za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih supstanci</p>		<p>Međunarodni projekti Donacije EU fondovi Lokalna samouprava</p>	<p>Obezbijeđen prostorni i kadrovski kapacite</p>

Primjena stručno prihvatljivih i propisanih standarda za kvalitetnu rehabilitaciju	Povećanje dostupnosti tržišta rada licima nakon tretmana i nakon izdržavanja kazne zatvora	2013-2016	Zavod za zapošljavanje; Lokalna samouprava;	Redovna aktivnost- tekući Budzet	Tekući budzet	Broj sprovedenih kurseva i obuka za profesionalno osposobljavanje lica nakon tretmana zavisnosti; Broj lica uključenih u obuke i kurseva
	Izrada protokola i vodiča sa smjericama za rehabilitaciju i psihosocijalnu pomoć 200 protokola x 2,5 €	2014	Ministarstvo rada i socijalnog staranja Javna ustanova za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju zavisnika	500,00 €	Tekući budzet Donacije	Izrađeni vodiči i protokoli u primjeni

SMANJENJE POTRAŽNJE ZA DROGAMA

Prioritetna oblast: Smanjenje štete

Cilj	Aktivnosti	Rokovi	Nosilac aktivnosti	Potrebna finansijska sredstva	Izvor finansiranja	Indikator
Veća dostupnost i pristupačnost programa distribucije sterilnog pribora igala i špriceva	Razvoj mreže javnih i nevladinih servisa	2013 - 2016	Zdravstvene ustanove Fond za zdravstveno osiguranje ZU Montefarm Nevladine organizacije	Redovne aktivnosti	EU fondovi Međunarodni projekti Budžetska sredstva	Spisak dostupnih usluga
Veća dostupnost i pristupačnost preventivnog materijala	Redovna besplatna distribucija igala i špriceva, kondoma i edukativnog materijala	Kontinuirano	Zdravstvene ustanove Institut za javno zdravlje Fond za zdravstveno osiguranje ZU Montefarm Nevladine organizacije	Redovne aktivnosti	EU fondovi Međunarodni projekti Budžetska sredstva	Spisak dostupnih kontaktnih mjesta za razmjenu i preuzimanje materijala

SMANJENJE PONUDE DRUGA						
Prioritetna oblast: Policija						
Cilj	Aktivnosti	Rokovi	Nosilac aktivnosti	Potrebna finansijska sredstva	Izvor finansiranja	Indikator
Primjetno smanjenje dostupnosti nelegalnih droga	1. Prekid nezakonite trgovine drogom 2. Demontaža organizovanih kriminalnih grupa koje se bave trgovinom drogama 3. Povećana razmjena krivično obavještajnih podataka u zemlji i između zemalja 4. Broj krivičnih djela 5. Broj prekršaja 6. Iznosi zaplijenjene droge	Kontinuirano	Ministarstvo unutrašnjih poslova Uprava policije Ministarstvo pravde Ministarstvo finansija - Uprava carina	Redovne aktivnosti	EU fondovi Međunarodni projekti Budžetska sredstva	Kvantitativni izvještaji o dostignućima
Kontinuirana teorijska i praktična obuka kadrova u specijalnim jedinicama za borbu protiv droge u organizaciji Uprave policije	Organizacija i sprovođenje obuka, seminara, studijskih posjeta, radionica	Kontinuirano	Ministarstvo unutrašnjih poslova Uprava policije	Redovne aktivnosti	EU fondovi Međunarodni projekti Budžetska sredstva	Broj obuka i obučених službenika
Smanjiti nelegalnu trgovinu prekursorima koji se koriste za proizvodnju opojnih droga	1. Prekid nezakonite trgovine prekursorima 2. Povećana razmjena krivično obavještajnih podataka u zemlji i između zemalja 3. Broj krivičnih djela 4. Količina zaplijenjenih prekursora	Kontinuirano	Ministarstvo unutrašnjih poslova, Uprava policije, Uprava carina	Redovne aktivnosti	EU fondovi Međunarodni projekti Budžetska sredstva	Izvještaji

SMANJENJE PONUDE DROGA						
Prioritetna oblast: Carina						
Cilj	Aktivnosti	Rokovi	Nosilac aktivnosti	Potrebna finansijska sredstva	Izvor finansiranja	Indikator
Primjetno smanjenje dostupnosti zabranjenih droga	1. Povećana razmjena obavještajnih podataka u zemlji i između zemalja 2. Iznosi zaplijenjenih droga	Kontinuirano	Ministarstvo finansija - Uprava carina Ministarstvo pravde Ministarstvo unutrašnjih poslova Uprava policije	Redovne aktivnosti	EU fondovi Međunarodni projekti Budžetska sredstva	Kvantitativni izvještaji o dostignućima
Kontinuirana teorijska i praktična obuka kadrova u specijalnim jedinicama za borbu protiv droge u organizaciji Uprave policije	Organizacija i sprovođenje obuka, seminara, studijskih posjeta, radionica	Kontinuirano	Ministarstvo finansija - Uprava carina	Redovne aktivnosti	EU fondovi Međunarodni projekti Budžetska sredstva	Broj obuka i broj obučених službenika
SMANJENJE PONUDE DROGA						
Prioritetna oblast: Pravni sistem u oblasti kriminala vezanog za zloupotrebu droga						
Cilj	Aktivnosti	Rokovi	Nosilac aktivnosti	Potrebna finansijska sredstva	Izvor finansiranja	Indikator
Razvoj standarda za premještanje prestupnika iz kaznenog sistema u sistem liječenja	1. Formiranje multidisciplinarnе radne grupe 2. Analiza problema 3. Studijske posjete 4. Treninzi 5. Izrada standarda koji će biti usvojeni od strane Savjeta za drogu i resornih ministarstava	2015-2016	Ministarstvo pravde Ministarstvo zdravlja Ministarstvo unutrašnjih poslova Uprava policije Pravni fakultet Državno tužilaštvo Nevladine organizacije	Redovne aktivnosti	EU fondovi Međunarodni projekti Budžetska sredstva	Dostupni standardi

Unapređenje efikasne saradnje sa pravosuđem u oblasti borbe protiv trgovine drogama i sprovođenje zakona u vezi sa proizvodnjom, trgovinom drogama i / ili prekursorima, kao i pranje novca u vezi sa ovom trgovinom	Podstaći punu primjenu postojećih instrumenata koji se tiču zahtjeva o uzajamnoj pomoći u krivičnim stvarima	Kontinuirano	Ministarstvo finansija - Uprava carina Ministarstvo pravde Ministarstvo unutrašnjih poslova Uprava policije Uprava za sprečavanje pranja novca	Redovne aktivnosti	EU fondovi Međunarodni projekti Budžetska sredstva	Izveštaji
Odgovoriti brzo i efikasno na operativnom i političkom nivou na prijetnje u nastajanju (npr. droge u razvoju, nove rute)	1. Mjere koje će aktivno odgovoriti na rizike i minimizirati prijetnje. 2. Povećanje broja prekinutih krivičnih operacija (zaplijene, promjene u trgovinskom ponašanju)	Kontinuirano	Ministarstvo finansija - Uprava carina Ministarstvo pravde Ministarstvo unutrašnjih poslova Uprava policije	Redovne aktivnosti	EU fondovi Međunarodni projekti Budžetska sredstva	Izveštaji

SISTEM ZA INFORMACIJE

Prioritetna oblast: Nacionalni koordinatori aktivnosti

Cilj	Aktivnosti	Rokovi	Nosilac aktivnosti	Potrebna finansijska sredstva	Izvor finansiranja	Indikator
Uspostavljanje nacionalne baze za informacije i podatke o drogama	Formiranje radnih grupa za indikatore potrebne za bazu podataka	2015	Ministarstvo zdravlja – Ministarstvo unutrašnjih poslova, Uprava policije, Tužilaštvo, pravosudni organi, Ministarstvo pravde, Institut za javno zdravlje, Organi uprave, Ostale nadležne ustanove	Redovne aktivnosti	EU fondovi Međunarodni projekti Budžetska sredstva	Nacionalni izvještaji

Funkcionalni sistem ranog upozoravanja na nove psihoaktivne supstance	Uspostavljanje sistema ranog upozoravanja	2015	Ministarstvo zdravlja - Ministarstvo unutrašnjih poslova Uprava policije Forenzički centar Institut za javno zdravlje, nadležni organi državne uprave, javne i civilne organizacije	Redovne aktivnosti	EU fondovi Međunarodni projekti Budžetska sredstva	Akt o osnivanju Redovni izvještaji, informacije koje se šalju javnosti
---	---	------	---	--------------------	--	---

ISTRAŽIVANJE

Prioritetna oblast: Efikasnija implementacija politika i aktivnosti zasnovanih na dokazima (evidence-based)

Cilj	Aktivnosti	Rokovi	Nosilac aktivnosti	Potrebna finansijska sredstva	Izvor finansiranja	Indikator
Kvalitativna i kvantitativna istraživanja o upotrebi droga .	Sprovođenje istraživanja	2015-2016	Institut za javno zdravlje Međunarodne organizacije Univerzitet	Redovne aktivnosti	EU fondovi Međunarodni projekti Budžetska sredstva	Istraživački izvještaji

MEĐUNARODNA SARADNJA

Prioritetna oblast: bilateralna, regionalna i saradnja sa EU i međunarodnim organizacijama

Cilj	Aktivnosti	Rokovi	Nosilac aktivnosti	Potrebna finansijska sredstva	Izvor finansiranja	Indikator
Učešće / uključivanje crnogorskih stručnjaka u sve relevantne regionalne, EU, evropske i međunarodne inicijative, projekte i organizacije	1. Održavanje postojećeg članstva - aktivno učešće na sastancima / projektima / u partnerstvima 2. Uspostavljanje novih partnerstava i članstava	Kontinuirano	Organi državne uprave Nadležne ustanove	Redovne aktivnosti - Tekuća budžetska sredstva	Budžet EU fondovi Međunarodne organizacije	Izveštaji Zajednički projekti

KOORDINACIJA						
Prioritetna oblast : Saradnja i koordinacija						
Cilj	Aktivnosti	Rokovi	Nosilac aktivnosti	Potrebna finansijska sredstva	Izvor finansiranja	Indikator
Aktivnost Državnog savjeta za sprečavanje zloupotrebe droga	Održavanje sjednica	Kontinuirano	Državni savjet	Redovne aktivnosti		Izveštaj o radu Savjeta
Formiranje stručnog tijela za praćenje problematike zloupotrebe droga	Formiranje Komisije za droge	2013	Ministarstvo zdravlja	Redovne aktivnosti		Rješenje o formiranju redovni sastanci - izvještaji dostupni
Obezbijediti efikasnu koordinaciju na nacionalnom nivou	1. Identifikacija i umrežavanje kontakt osoba u nadležnim institucijama radi brže i efikasnije saradnje 2. Sve nadležne institucije u oblasti droga trebalo bi da budu efikasno umrežene	Kontinuirano	Ministarstvo zdravlja - svi organi državne uprave ustanove	Redovne aktivnosti	Budžetska sredstva	
Obezbijediti učešće civilnog društva u politici brobe protiv droga	Uključivanje civilnog društva na svim odgovarajućim nivoima politike brobe protiv droga	Kontinuirano	Svi organi državne uprave, Centri za socijalni rad, Zdravstvene ustanove Nevladine organizacije Udruženja i komune za rehabilitaciju	Redovne aktivnosti		Pregled učešća